

ÖZBEK EDEBİYATINDAN SEÇMELER III

PROF. DR. İRİSTAY KUÇKARTAY - DR. AYNUR ÖZ

ABDULLA KADİRİY (1894 -1938)

Abdulla Kadiriy, 10 Nisan 1894 yılında Taşkent'te dünyaya gelmiştir. Babası fakir bir çiftçi olduğundan küçük bahçesinde yetiştirdiği meyvelerle ailenin geçimini sağladı. Hayat şartlarının ağırlığından olsa gerek Abdulla, ilkokula dokuz on yaşlarında gitmiştir. Ancak, ilkokulda uzun süre okuyamamıştır. Aradan iki yıl geçtikten sonra hayat şartlarının daha da ağırlaşması sebebiyle onu ilk okuldan alarak, az bir para karşılığı bir zengin yanına çalışmaya vermişlerdir. Okuma yazması olmayan ve okuma yazması olan kişilere ihtiyacı olan patron, Abdulla'yı Rus-tuzem okuluna vermiştir. Hem okulda okumak hem de çalışmak ağır geldiğinden Abdulla, anne ve babasına yalvarıp evine dönmüştür. Ancak, Rus-tuzem okulundan ayrılmamıştır. Evde marangoz olan ağabeyine ve bahçe işlerinde babasına yardım eden Abdulla Kadiriy, on altı yaşına girdikten sonra 1912 yılında bir manifaturacının yanında tezgâhtar olarak işe başlamıştır. Burada 1915 yılına kadar çalışan Abdulla Kadiriy, Tataristan'da çıkan gazete ve dergileri okumuş ve 1913 yılından itibaren Sedayi Türkistan, Semerkant ve Ayna gazetelerine makaleler yazmaya başlamıştır. Geleceğin büyük yazarı Abdulla Kadiriy'nin ilk denemelerini bu yıllarda verdiği bilinmektedir. Bu yıllarda Abdulla Kadiriy, makaleler ile birlikte şiir denemelerinde de bulunmuştur. Kadiriy'nin "Ehvalimiz" (Ahvalimiz) ve "Milletimge" (Milletime) adlı şiirleri 1914-1915 yıllarında *Aine* dergisinde yayımlanmıştır. Mehmudhoca Behbudiy'nin 1913 yılında yayımlanan *Pederkuş* (Baba Katili) adlı tiyatro eserinin etkisiyle Abdulla Kadiriy, *Bahtsız Küyav* (Bahtsız Damat) dramasını yazmıştır.

Çar hükûmeti yıkıldıktan sonra çeşitli işlerde çalışan Abdulla Kadiriy, yeni rejimin siyasî mücadelelerine tarafsız yaklaşmış ve onun bu durumu, Ekim ihtilâlinde sonra da devam etmiştir. Yeni rejim memurlarının yanında yardımcı ve kâtip olarak çalışması sırasında siyasî partilerin, özellikle Bolşevikler partisinin programlarını yakından tanıyan Abdulla Kadiriy, hayatı yenileştirme yolunda

ciddî çalışmalara girişmiştir. Abdulla Kadiri, gericiliğe ve cehalete karşı makaleler ve çağrılar yazmıştır. Onun 1918-1924 yılına kadar çeşitli gazetelerde müdür ve muhabir olarak çalışması, ülkenin hayatını ve halkın durumunu daha iyi öğrenmesine sebep olmuştur. Abdulla Kadiri'nin gericiliğe ve cahilliğe karşı yazdığı makaleleri, çok düşman kazanmasına sebep olmuştur. Bilim düzeyini yükseltmek ve bilimsel kurumlarda çalışmak için 1924 yılında Moskova'ya giden Abdulla Kadiri'nin Moskova'da okuma ve çalışma istekleri gerçekleşmemiştir. Moskova'da gazetecilik enstitüsünde okumaya başlayan ve aradan bir yıl geçtikten sonra Taşkent'e tatile gelen Abdulla Kadiri'yi *Müşüm* dergisinde çalışmak için alıkoymuşlardır. Bu görevde epeyce çalışan Abdulla Kadiri, oldukça çok hicvî eser yazmıştır.

Abdulla Kadiri, çağdaş Özbek edebiyatına gerçekçi roman türünü kazandıran yazar olarak tanındı. Birkaç şiir, hikâye ve makale yazan Abdulla Kadiri, roman türünde kendini denemeye karar vermiştir.

“Mademki biz yeni döneme adım atıyoruz artık her alanda bu yeni dönemin yeniliklerini takip edeceğiz ve destan, roman ve hikâye türünde de yenileşmeye başlayacağız.” diyen Abdulla Kadiri, Türkistan tarihinin hanlıklar dönemini konu olarak seçmiştir. *Ötgen Künler* (Geçmiş Günler) diye adlandırdığı romanı yazmaya başlarken kendinin bu amacını alçak gönüllülükle bir tecrübe, bir heves olarak değerlendirmiştir. Aslında bu, kendisinin adlandırdığı gibi sadece bir heves değildi. Abdulla Kadiri, *Ötgen Künler* için malzeme toplamaya 1918 yılında başlamıştır. Romanın ilk bölümleri 1922 yılında *İnkilâb* dergisinde yayımlanmıştır. Romanı yazmaya başladıktan sonra ilk bölümlerinin dört yıl içinde oluşması, yazarın roman üstünde ne kadar titizlikle çalıştığını göstermektedir. *Ötgen Künler* romanı, 1925-1926 yıllarında üç bölüm hâlinde kitap olarak yayımlanmıştır. *İnkilâb* dergisinde yayımlanan ilk bölümleriyle okuyucuların sevgisini kazanan bu roman, edebiyatta büyük bir olay olarak değerlendirilmiştir. Romanı alkışlarla karşılayanlarla birlikte eleştirenler de olmuştur. *Ötgen Künler* romanı, çay ocaklarında ve evlerde okunan halk kitaplarından kesinlikle farklıydı. Bu roman, çağdaş anlamda gerçekçi ve ciddî bir romandı.

Abdulla Kadiriyy'nin *Ötgen Künler* adlı romanı, kısaca bahtsız bir sevginin öyküsüdür. Taşkentli tüccar genç Atabek, Margılanlı Kümüş adında bir kıza âşık olur. Onlar Margılan'da Atabek'in annesi ve babasına haber vermeden evlenirler. Oğlunu debdebeli bir düğünle evlendirmeyi arzulayan Atabek'in annesi Özbek Ayim, buna çok sinirlenir ve eşi Yusufbek Hacı'yı ikna edip oğlunu Zeynep ile evlendirir. İki eşlilik (yani kumalık durumu) bir faciaya sebep olur. Zeynep, Taşkent'e gelen kuması Kümüş'ü zehirleyerek öldürür. Facia bununla da bitmez. Kocasının boşamasından sonra Zeynep, delirir. Atabek, Kümüş'ün anne ve babasıyla birlikte Margılan'a gider. Sevgili eşinden ayrılan ve hiçbir yere sığmayan Atabek, askere gidip Rus istilâcılara karşı savaşı ve bu savaşta ölür.

Ötgen Künler romanı sadece Atabek ve Kümüşbibi'nin bahtsız sevgisinin hikâyesi değildir. Romanda bu sevgi tarihiyle ilgili olarak 19. yüzyılda Türkistan şehir ve köylerinin durumu, aile yapısı, örf âdetler, ticaret hayatı, şehirler arası ilişkiler, memurlar, devlet ve din adamlarını kapsayan geniş bir hayat panoraması çizilmiştir. Roman konuşma diline yakın, basit bir dille yazılmıştır. Arap ve Fars dillerinden alıntılar varsa da Çağataycaya nispeten az olduğundan eseri okuyanlar hiç güçlük çekmeden anlayabilmişlerdir.

Ötgen Künler romanı, büyük bir takdir kazanmıştır. Okuyucularda romanı bulma ve okuma isteği o kadar güçlüydü ki, eserin yazarı hapsedilip katledilmesine rağmen romanı arayan ve gizlice okuyanlar da az değildi.

Ötgen Künler romanı, klâsik edebî dilden çağdaş edebî dile, klâsik edebiyattan çağdaş Özbek edebiyatına geçiş döneminde yeni bir eser olarak yazılmış olduğundan edebiyat uzmanları arasında tartışmalara sebep olmuştur. Roman hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmesine rağmen Özbek nesrinde yeni bir temel eser, yeni bir gerçekçi roman yarıldığı konusunda hemfikirlerdi. Abdulla Kadiriyy'nin Özbek edebiyatında gerçekçi romanın kurucusu olarak değerlendirilmesinde hiçbir abartı yoktur.

Abdulla Kadiriyy, 1928 yılında ikinci romanı *Mehrabden Çeyan* (Mihrabda Akrep) adlı romanını yazıp bitirmiştir. Kadiriyy'nin bu romanında da geçmiş konusu ele alınmıştır. *Ötgen Künler* romanında bahtsız bir sevgi hikâye edilirken,

bu romanda diğ erinden farklı olarak kendi sevgisini ve ailevî hayatını koruyabilen gençlerin yaşamı tasvir edilmiştir.

Mehrabden Çeyan adlı romanda, Türkistan'ın büyük bir kısmını idare eden Hudayarhan dönemi ele alınmıştır. Hanın sarayında görev yapan genç kâtip Enver, yeteneği ve dürüstlüğüyle yöneticilerin ilgisini çeker. Mekteb sahibi olan Salih Mehdüm'ün evinde kalan Enver ile Mehdüm'ün akıllı ve güzel kızı Rena arasında sevgi başlar. Birbirine çok uygun olan iki gencin sevgisi, onları tanıyan kişiler tarafından da Rena'nın anne ve babası tarafından da onaylanır. Romanda bu sevgi, ilgi çekici detaylarla, şiirî atışmalarla lirik bir şekilde gözler önüne serilmiştir. Han sarayında baş kâtip görevine getirilen Enver'in düşmanları, Rena'nın güzelliğini Hudayarhan'a yetiştirirler. Çok eşlilikte rekor kıran Hudayarhan, Rena'ya dünürcü gönderir. Böyle yüksek bir makamdan dünürcü beklemeyen Salih Mehdüm, derhal Enver'den vazgeçer. Serüven romanlarını hatırlatan birkaç olaydan sonra Enver ile Rena, hanlıktan kaçıp Taşkent'e ulaşmayı başırırlar. Romanda Enver ve Rena'nın hayatlarının sonu belirsiz bir şekilde gösterilse de birbirine kavuşup iyi bir şekilde yaşadıkları açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Abdulla Kadiriyy, 1934 yılında *Abid Ketman* (Abid Ketman) adlı uzun hikâyesini yazmıştır. Köyleri kolhozlaştırma meselesini konu alan bu eser, *Ötgen Künler* ve *Mehrabden Çeyan* romanları kadar başarılı olamamıştır. Abdulla Kadiriyy, Rus istilâcılara karşı başarılı bir şekilde mücadele eden Nemaz "Namaz" hakkında, Emir Ömerhan hakkında ve başka konularda romanlar yazmak için zengin malzeme toplamış, ancak, yazarın bu niyetleri gerçekleşmemiştir.

Romanlarıyla ün kazanan Abdulla Kadiriyy'nin küçük nesir eserleri çok dikkati çekmemiştir. Hâlbuki, Abdulla Kadiriyy'nin küçük nesir eserleri tür ve konu bakımından oldukça zengindir. Abdulla Kadiriyy'nin küçük nesir eserleri hikâye, hicvî ve sosyal içerikli yazılardan oluşmaktadır.

Abdulla Kadiriyy'nin ilk küçük nesir eserleri olan *Ulakde* ve *Cüvanbaz* (Çapkın), 1915 yılında kaleme alınmıştır. İlk eserlerini yayımlamak için basım evi bulamayan Abdulla Kadiriyy'nin (Cüvanbaz) adlı hikâyesini kendi yayımlamaya

mecbur olduğu kaynaklarda kaydedilmiştir. *Cüvanbaz* adlı hikâyesinde ahlâkî bir konuyu işleyen Abdulla Kadiriyy, Ulakde hikâyesinde Türkistan Türkleri arasında yaygın olan at üstünde yapılan yarışı ele almıştır.

Abdulla Kadiriyy'nin hikâyelerinin küçük bir kısmında hicvî konular işlenmiştir. *Tinç İş* (Huzurlu İş), *Kelvek Mahzunning Hatira Defteriden* (Kelvek Mahzun'un Hatıra Defterinden) adlı hikâyelerinde gerici, cahil ve aşırı inatçılığını bir fazilet olarak kabul eden bir tip yaratmıştır. *Cinler bezmi* (Cinler Bezmi) adlı hikâyesinde çocukların psikolojik dünyası ele alınmıştır. Abdulla Kadiriyy'nin hicvî hikâyeleri arasına *Taşpolat Teceng Nime Deydi?* (Taşpolat Teceng Ne Diyor?) ve *Şirvan Hale Nime Deydi?* (Şirvan Teyze Ne Diyor?) adlı hikâyelerini de eklemek mümkündür.

Abdulla Kadiriyy, sosyal içerikli yazılarında hayatın çok önemli meselelerini ele almıştır. *Ortak Elbekning Til Hakıdegi Tüşünçeleri* (Arkadaş Elbek'in Dil Hakkındaki Düşünceleri) adlı yazısında dil konusundaki cahillik eleştirilmiştir. *Müşüm* dergisinde çalıştığı yıllarda derginin eleştiri durumunu savunan makaleler kaleme almıştır. *Külgi Hakıde* (Gülme Hakkında), *1926 Yilide Küldiruvçilerimiz* (1926 Yılında Komedyenlerimiz) gibi eserleri Abdulla Kadiriyy'nin hicvî türü üzerinde ciddi bir şekilde düşündüğünü göstermektedir.

Halk arasında hak ettiği ünü kazanan ve gerçekleri dile getirmekten yorulmayan Abdulla Kadiriyy, rejimi iyice rahatsız etmiştir. 1937 yılının sonunda hapse atılan Abdulla Kadiriyy, 4 Ekim 1938 tarihinde kurşuna dizilerek eserleri yasaklanmıştır. Sovyet rejiminde yumuşama başladıktan sonra Abdulla Kadiriyy'nin eserlerinin yayımlanmasına yol açıldı. Özbekistan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra 1991 yılında Abdulla Kadiriyy, "Alişer Nevaiy" adındaki devlet ödülüne lâyık görüldü. Taşkent Devlet Medeniyet İnstitutu'na Abdulla Kadiriyy adı verildi. Yazarın doğumunu 100. yılı münasebetiyle 1994 yılında yedi ciltlik eserler toplamı yayımlanmaya başladı.

TİNÇ İŞ

I

... Endi bu zât h m ul m d n biri edi.

 z  hli t m nid n “V r s -t l -  nbiy ” qat rig  kiritilg n u un “mertik-ser-tik”l rni n f l n - t g nig  qul q s li ni n h m ker gi yoq edi. Yigirm  be  - ot-tiz yilni m dr s  tupr yini y l b  tk zg n bir ki ini, t biyy bizd  ul m  qat rig  kirgizm y h l yoq. H m  n   u m dr s  tupr yini ottiz yil y l b,  ul tupr q y -l v i  crini  ly n edi.  v m ort sid  bolsin, ul m   r sid  bolsin ul: “ D ml   arif  hund “ bolib t nilg n v  bu  tni e itg n yetti y  ard n yetmi  y  arni n k z  ldig  k tt  s ll , uzun   p n, semiz g vd , o n qolini n yengid n t rt ellik t sb h u i k rini  turg n, qıy - qızıl b rk   y z, m   - birin  s q l bir ki i kelib b s r edi.

Bu z t diniy  lim bolı i  stig  siy s td n h m xab rsiz em s edi. Amerika,  lm niy  (Germaniya), Angliya, Yaponiya, Frantsiya, Bel’giya ve  uni n k bi h r d vl tl rni y dd n bil r edi. Bul rni n h n rl rig     yrim -  yrim  cr t r edi. M s l n Amerika,  zi f r nl rni n bir  ym yı, h n ri: amirkan teri i l ydir. Amirkan paxt ni h m  u  ıqarg n. Germaniya, top -topx n , uru  - y r yl rni i -l ydir.  sm n p porini h m  u k fir  ıqarg n. Angliya: bu c d  h n rm nd, bi-r q  zini n yer y zid  c yi yoq.  mm  dengizg    h rl r bin  qılg n,  uni n u un dengizl r p d  si deb  t ydil r. Frantsiya y xud F r n - bu  zi m yd  -  y d  i l  g  c d  h m ust  bir k fir f r ngi ign , f r ngi m  ina ip, girdmafun (gra-mofon Red.) v   ng  ox     ll qan  qızıy - qızıy n rs l rni  ıqarg n. Y poni-ya, Orusd n P rt rt rni  lg n...

 n  bul r endi,  et qır nl r toyrisid  bilg n siy s ti.  zimizni n yaqın qır n-l rd n m s l n, Xıt y, T rkiy  toyrisid  yetti y  lik   y d n beri m ’lum ti b r. Xıt y: h n ri xıt y q y z, ip k c c m, nufusi c d  h m k p: n  s n qd  b r, n  kit bd  b r.

“ S m rkent’ni  lm qqa qo in t rtg nd  yol ort sid  Nil d ry simi, C yhun-mi deg n bir d ry g  toyr  kel r ek n, d ry ni k priksiz k rg nd , sir  qar b tur-

mäy, çârıyını - äskärini suvgä bâsib, ädämdän köprik qilib ötib ketär ekän, - mä-nä, köpligi şunçä ekän!

Türkiyâ yer yüziniñ sultâni, kâfirlärdän bâc- xırâc âlädir. Qaxru yazabidän zâminu zâmân, mäkinu mäkân titräydir. Ädämlärni 320 kün rozä, yigirmi tört sä-ät nâmâz oqıguvçı “ävlüyâ” deb bilädilär.

Buxârâ toyrisidä sözlâş keräk emäs: bärçämizgä belgili, islâmniñ başqa şähärlärigä kökdän nur yâylgän haldä, şu şähärlärgä yâydirmâq üçün Buxârâyı şä-rifdän färiştälär ârquali kökkä nur çıqârilär ekän!...

Mänä uniñ siyäsätdän mä'lumâti.

Özi müdärrislikkä säylänmäsdän ilgäri, âq pädşägä nimä üçündür, mastravây-lär kâbi, yâvlik - düşmânlik saqlâb yürär edi. Ällänärsä mäv degän törä tāmâni-dän müdärrislikkä “ukaz” berilgäç, âq pädşâniñ yâşämâyıgä qol kötärib, duâ qıl-gän kündän başläb, özidä Nikolaygä bir yaxşı istäk sezä başläydir. Toyri kelgän yıyınlardä, pädşâlik “nısf nubuvvât” degänlär, kâfir bolsä häm “nubuvvât”, yä'ni päyyâmbärläknin yärim küçi bär, deb âq pädşâni yuqâri kötärib qoyädır.

Ärädä uriş başlänib, Türkiständä “raboçiy” mäsiläsi qozylgändä alıv - dal-yâvgä kelgän kişilärgä: “Pädşâniñ ämri vâcib, mä'näviy vâcib, färzligidä äzginä şubhä bär. “Mä'näviy färz ämr ilâhi”, - deb elni şâv - şuvdän toxtätmâqqa tirişä-dir. Germân undäy hünär körsätibdir, âq pädşâniñ bunçä şährini âlibdir, degän xabärlärgä: beş gâz topi bär men uni Germânniñ özidän - dä yâşşırâq bilämân. Ämmâ u qandäy hünärmänd bolsä -dä, Rossiyâniñ bittä tükini häm kâm qılâ âl-mäydir. Rossiya bungä oxşâş Germânniñ yüzi bilän urişib körgän, âq pädşâ en-di, er nâzär qılğan, deb yürädır.

II

1917 yıl fevral' soñgidän özgäriş başlänib, âq pädşâmiz taxtidän tâbutgä âli-nädır. Birinçi martdän başläb el âyzidä: “Nikolay taxtdän tüşirilib, yängi hükü-mät tüzilibdir” degän xabärlär yürä başläydir. Birâq bu xabärlärgä bizniñ Äxund dâmlä sirä işänmäydir. Şu xabärlärni sözlâvçigä qızıq bir turış bilän: “Ey, sen ähmâq bolib qaldıñmi? Äq pädşâni ornidän tüşirib bolär emiş? Yaxşikim bu söz-

ni mengä äytdiñ, yâmânraq kişigä äytsäñ başıñ ketädir, başıñ! Dämiñni çıqarmä!
Bu xabär mastravâylärniñ xabäri!”

- Mastravây degän kim taqsir?

- Hä köçälärgä tâş terädiganlär-çi, änä şulärni mastravây derlär. Bulärniñ xabäriğä işänib bolädirmi?

Äradän on-on beş kün ötib ketädir...

Nikolayniñ politsa- mirşäbläri, miñbaşıläri ornidän çiqarilib başqalär säylänä başlär. Yurtniñ turışı özgärädir. Säyläv yıynlärniñ bir neçäsidä Äxund dâmlämizniñ häm qatnâşıläri bolädir. Äxund dâmlämizgä endi äq pädşâniñ çindändä taxtdän tåbutgä älingäni sezilädir. Biräq bu işgä nimä üçündirkim uniñ içi bir türli yaş bolib: “Ey xudâyâ tävbä, bu nimä degän gäp”... - deb qoyädir. “Äq pädşâ ornidän tüşirilädir, yängi hükümät degän hükümät bolibdir. Ämmä mä-nä bu “Säyläv” degän nimä nâma’qulçilik? Xudâyâ tävbä!... Xudâyâ tävbä!... Ädämlärniñ äyzidägi “hürriyät” degäni nimä degän söz yerdän “hürriyät” kökdän “hürriyät”. Bu kün säyläv, ertägä säyläv! Xudâyâ tävbä!... xudâyâ tävbä!...

El äyzidä hürriyät - hürriyät degän sözgä birinçi eşitişdä tüşünilmäsä häm “lu-yat” körilgändän soñ bir äz tüşünildi.

Äxund dâmlämiz, äq pädşâni ornidän tüşirilä, Kerenskiyniñ pädşâ kötärilgä-nini “bolibdir - bolibdir endi” bilän zihniğä sıydırsä -dä, häligi “yängidän säyläv”ni sirä miyäsigä sıydirä älmädi. Elniñ istägiçä yängidän säyläv qoyiş degän gäp uniñ içini äri käbi tälây başladi. Neçün äri bolib tälämäsiniñ?... Mädäsäsiniñ birinçi müdärrisi etilib, ällänärsä mâv tãmânidän berilgän ukazni boşgä çiqarib, Äxund dâmlämiz ornigä başqani säyläymiz desälär!.. Uh-uh!..

III

Ätin äyimgä ukazni älib çiqışni buyurib, özi äyvängä oltirdi. Şu çäqdä çin köñlidän äh tårtib yubârgän häm edi. Ukaz qâyâzi bundän bir yil ilgäri sandıqqa tüşişdä Äxund dâmlägä qandây ümidlär bergän bolsä, bu gün sandıqdän çiqışdä şu dâracä ümitsizlik tuydirdi.

Âtin âyimdän ukazni âlib açâ başlädi. Bu qâyâz yaxşı saqlängäni üçün här qavâti açılğan säyin şäldirär vä şäldiräş Äxund dâmläni älläqandäy mä'yus etär edi.

Ukaz açilib edi. Dâmlämizniñ rusçädän xabäri bolmäsä häm, hâkim mähkämäsiniñ mirzâsi tãmânidän ukazni berişdä: "... Mädäsinskiy pervoy müdärrisi Gospodinu Mullâşärif Äxund Mullä zärif Äxund" deb oqıb berişi esigä tüşib, öşäl vaqt bütün gävdäsi til bilän äñlätib bolmäslük bir läzzät bilän cimirläşib ketgäni esigä kelib ketdi. Gospodin pervoy müdärrisini täyin etib, çirâyli qilib qoyılğan burmäçä imzälär bilän semury quşli tamyalärgä közi tüşib ketdi. Ukaz qolidän tüşib ketäyâzdi... Endi bir neçä vaqt huşidän häm ketgän edi...

Esi özigä kelgäç, ukazni bükläy başlädi. Ukaz: "Meni körmä, häm küymä!" - degän käbi bolib öz-özidän şäldirävsiz büklänä başlädi. Âtin âyim, ukazni sandıqqa âlib ketmäk bolgänidä, ârçasidän yaxşı qâl, degän käbi mä'yus bolib qaräb turär edi. Yänä bir qattıq âh tärtgändän soñ âq pädşäni ornidän tüşirgänläri üçün Mastravâylärgä lä'nät oqıdı.

Şundäy lä'nät oqıdıkim: Şul säät Mastravâylärni yer yutsä, âq pädşä öz ornigä oltirib, "hürriyät, säyläv"ni yoq qılsä, ukaz, ukazlıkdä qâlsä!...

Äxund dâmläniñ duâsi qabul bolışdän ötgän edi...

Biräq dâmläniñ bu "säyläv" täşvişi vä Mastravâylärgä duâyibädi orinsiz bolib çıqmädi. Negäkim: iş dâmläniñ fäydäsigä qumärilä başlägän, yängi âq pädşä (Kerenskiy) vaqtidä, dâmlälärimizgä oxşägän "säyläv" siçqänläri üçün här qançä iş qılinsä mäydän açıq edi, yälüz ... yälüz, "Yâş" degän bir firqani iş başidän häydälsä...

IV

Endi el âräsigä din âtidän yaşlärgä qarşı qozğälän yürgizä başlägän edi.

Hâzir bizniñ Äxund dâmlämiz nimä qılär edi!

Dâmlämizniñ özi siyâsiy emäsmi? İşniñ tübigä älläqaçän tüşünib, yaşlärgä qarşı elni qozğatış dengizidä yüzär edi.

İş, Äxund dâmlämiz käbilärniñ fäydäsi bilän näticäländi. Endi Äxund dâmlämizniñ âyzi qulâyidä! "Din buzğuçı dähri yaşlä", degän xabär âyzydän säçrüb çı-

qıb turadır. Dâmlämiz cüdä mäst, hâzir dâmlägä Nikolay zâlim, Kerenskiy cüdä âdil, toyrı, ukazniñ hâm bir tiyinlik qıymäti yoq; müdärris istäsä doma, vässä-lâm...

V

1918 yılınıñ sentyabrläri edi... Yängi hükümät qarşısıgä bol'şeviklär qozyal-mâqdä... degän xabärlär yürä başlädi. İlgärirâq dâmlämiz bu xabärgä köpdä işän-mäsä hâm keyinrâq oyläy başlädi. Bol'şeviklär toyrısidä mä'lumât egäsi bolmä-gäni üçün, undän -bundän süriştirmâqqa turdı. Oh- ov... bolşevikni yer yutsin, dinni bilmäsä, bây vä ulämäni yer bilän teñ qılmâq istäsä, mâl vä mülkni müştä-räk ortädä, deb bilsä!...

Bu mä'lumâtıni âlgäç, keçä-kündüz: "Ey bär xudâyâ, Kerenskiy hükümätini qıyamätgäçä äyâyıdän yıqtmä!..." - deb duâ qılmâqqa kirışdi. Çindän-dä, Äxund dâmlämizniñ bisätidägi bär däsmâyäläri şulginä edi.

VI

Yigirmä neçinçi... äyi edi, dünyäni top güm-gümi, pulemyot tärtärägi bâsgän edi. İkki firqa, yä'ni ulämâ bilän işçi yoqsul cân berib, cân âlmâqdä edi. Äxund dâmlämiz-dä bâşqa kämâlât kütgändän ârtıq bir rävişdä bolsä hâm yüräk degän ne'mätdän quruq kâlgänläri üçün birinçi miltıq tâvuşi bilän uzlätni ıxtiyâr qıl-gänlär edi. Hâr bir top tâvuşi Äxund häzrätimizgä eşitilgän säyin uzlätxânädä iç-läri şuvilläşmâqdä edi.

Näticädä yoqsul, qaşşâq, bây vä ulämälärni yetti qat yerniñ âstigä kirgizib yu-bärturgän dâracädä yeñdi... Bu Äxund dâmlämizniñ uzlätxânälärigä yetmiş: dâmlämiz cändän ümid üzib, hâr minut "kälimäi täyyibä" vä "kälimäi şähädät-ni" tilläridän qoymäsdän olturär edilär...

VII

Ärädän on kün ötdi. Äxund dâmlämiz yoq. Yigirmä kün ötdi, dâräksiz, ottiz kün degändä äyävli cänni hâviç qilib, uzlätxânäniñ eşigidän morälädilär. Ottiz birinçi kündä ätäk-çeçäk qilib uzlätxânä tegräsidadä sinâş üçün yürüb kördilär.

Sekin-sekin bälä -çaqaläri yänigä bärış tinçlik bilän Āxund dāmlämizgä näsib boldi. Top bilän pulemyot, bol'şevikläрниң çin köngil bilän tutgän siyāsäti vä aynıqsä, siyāsiyunlik Āxund dāmlämizniñ yüräginä älib qoygänlikdän bundän soñ siyāsätgä äräläşmäslikkä bälä-çaqa ortäsidadä ähd etildi. Tinçginä imāmgärçilikdä dāvām etilä başlandı, ilgäri bol'şevik äyaläriniñ, kimniñ ätini, kimniñ yerini tärtib älişlärigä qandäy söz deyişgä äciz bolgän dāmlämiz "Müftähilcünän" vä şuniñ käbi kitäblärdän çıqarıb "Zämänä äxır bolib, qıyāmät yaqımlaşgän ekän; bu küngi bol'şevik degänimiz, yä'cuc-mä'cuc vä yä däbbätülärz bolur", deb oylär. Öşä vaqtdä bundäy demäkkä bälkim uniñ haqı hām bolgändir. Biräq bu kündä uniñ yä'cuc-mä'cuc däbbätülärz toyrisidägi fikrläri özgärib, bol'şevikläрниñ hām insän ekänliklärigä işändi.

Yaqındä... mädräsäsigä Āxund dāmlä ornigä başqa bir müdärris belgiländi, ämmä dāmlämizniñ sirä iltifäti bolmädi, şuniñ bilän birgä ukaz hām sandıqdä unutilib yätär, bälkim esigä kelgändä yırtib hām taşlär. Şundäy qilib, dāmlämiz tinçginä imāmgärçilikdä dāvām etär.

Siyāsiyunlik vaqti esigä tüşgändä seskänib ketib: "Yoq şäytän äzdirdgän ekän!" -deb qoyädür. Bu küngi imāmgärçiligigä kelgändä: "Buniñ özi xob tinç iş-dä!" -deb äytädür.

Çindän-dä, Āxund dāmlämizniñ özigä läyıq iş şunisi edi.

HUZURLU İŞ

I

Artık bu zatı muhterem de ulamadan biriydi.

Kendi cemaati tarafından "Verasetü'l-Enbiya" arasına dahil edildiği için sıradan kişilerin deddikodularına kulak asmanın gereği yoktu. Yirmi beş otuz yılını medrese toprağını yalayarak geçiren bir kişiyi tabii ki, bizim de ulema arasına dahil etmekten başka çaremiz yoktu. İşte bu adam, medrese toprağını otuz yıl yalayıp bu "toprağı yalayan kişi" ününü kazanmıştı. Avam arasında olsun ulema arasında olsun o, "Molla Şerif Ahund" adıyla tanınmaktadır. Bu adı duyan yedi yaşından yetmiş yaşına herkesin gözünün önünde, büyük sarıklı, uzun

1 Okumuş, bilim sahibi kişi, molla.

cüppeli, iri gövdeli, sağ kolundan dört karış tesbihin ucu görünen, kıpkırmızı dört köşe yüzlü ve kır sakallı bir kişi canlanırdı.

Bu zatı muhterem, din âlimi olmanın yanı sıra siyasetten de bihaber değildi. Amerika, Almanya, İngiltere, Japonya, Fransa ve Belçika gibi devletleri ezbere bilirdi. Bu devletlerin hünerlerini de ayrı ayrı bilirdi. Örneğin Amerika, Frenklerin bir koludur ve hüneri Amerikan derisi işlemektir. Amerikan pamuğunu da o çıkarmıştır. Almanya, top tophane, savaş araç gereçlerini yapıyor. İngiltere çok çalışkan ama yeryüzünde toprağı yok. Denizler üstüne şehirler kurmuştur. Bu sebeple denizler padişahı diyorlar. Fransa veya Frank, ufak tefek şeylerin üretiminde usta bir kâfir devlettir. Frenk iğnesi, frenk makine ipliğı, gramofon ve buna benzer pekçok şeyi yapmıştır. Japonya, Rus'dan Portartur'u almıştır.

İşte bunlar dış ülkeler hakkında bildiğı siyasî şeyler. Bize yakın ülkelerden meselâ Çin ve Türkiye hakkında yedi yaşından beri bilgi sahibidir. Çin'in hüneri çin kâğıdı ve çin ipeğı üretmektir. Nüfusu çok fazla ne sayılmış, ne de kitaba geçmiş.

“Semerkant”ı almak için ordu yola çıktığında karşılarına Nil mi Ceyhun mu çıkmış, nehri köprüsüz gördüklerinde hiç düşünmeden çeriğini suya döküp insandan köprü yapıp geçermiş. İşte bu kadar çoklarmış.

Türkiye yeryüzünün sultanıdır. Kâfirlerden vergi alır. Kahır ve gazabından zemin u zaman, yer gök titrer. Halkını üçyüz yirmi gün oruç tutan, yirmi dört saat namaz kılan evliya olarak bilir.

Buhara hakkında konuşmaya gerek yoktur. Herkese malûm ki, İslamın diğer şehirlerine gökten nur yağdığı halde, bu şehirlere yağdırmak için Buharayı Şeriften meleklerle göğe nur çıkarılmış.

İşte bunlar onun siyasetten bildikleri.

Kendisi müderrisliğe seçilmeden önce nedense Ak padşaya²ya mastrevaylar³ gibi kin güderdi. Falanov adlı bir memur tarafından göreve başlama yazısı verildiğinde Ak padşanın uzun ömrü için dua ettikten sonra Nikolay'a karşı ilgi duymaya başlar. Önüne gelen her toplantıda padişahlık “nısfı nubuvvet” dir, kâfir olsa da “nubuvvet” yani Peygamberliğin yarı gücüne sahip diye Ak Padşayı göklere çıkarır.

2 Çar

3 Esnaf ve işçi.

Aradan zaman geçip savaş başlayıp Türkistanda işçi alımı ortaya çıktığında kavgaya gelen kişilere: “Padişahın emri vaciptir, manevi açıdan vaciptir. Farz olduğuna azıcık şüphe vardır. Manevi farz emr-i ilahidir” diyerek halkı sakinleştirmeye çalışır. Almanlar şunu yapmıştır, Ak Padşa’nın epeyce şehrini almıştır haberlerini duyunca “çok uzun topu var, ben bunu Almanlardan da iyi bilirim. Ancak, onlar her ne kadar usta olsalar da Rusların kılına bile dokunamazlar. Ruslar böyle Almanların yüzlercesiyle savaşmıştır. Ak Padşa, şimdi herkesin kabul ettiği birisidir” diye anlatır.

II

1917 yılının Şubat sonunda değişim başlayıp Ak Padşamız tahtından tabuta alınır. 1 Marttan itibaren herkesin ağzında “Nikolay tahttan indirilip yeni hükümet kurulmuş” söylentileri başlar. Ancak, bu haberlere bizim Molla Ahund asla inanmaz. Bu haberi verenlere ilginç bir tavırla: “Hey, sen ahmaklaştın mı? Ak Padşayı tahttan indirmek mümkün müymüş? İyi ki bunu bana söyledin. Kötü birine söyleseydin başın giderdi! Sesini çıkarma, bu haber mastrevayların haberidir!”

- Mastrevay da kim efendim?

- Eweet, Sokaklara taş döşeyenler var ya onlara mastrevay derler. Bunların haberine inanılır mı?

Aradan on on beş gün geçer.

Nikolay’ın polisinin, bekçisinin ve binbaşlarının yerine başkaları seçilmeye başlar. Ülkenin durumu değişir. Seçim toplantılarının birkaçına bizim Molla Ahundumuz da katılır. Molla Ahundumuz şimdi Ak Padşanın gerçekten de tahttan tabuta alındığını anlar. Ancak, bu işe nedense onun canı sıkılır: “Tövbe tövbe, bu nasıl iş” der. “Ak Padşa tahttan indirilmiş, yeni hükümet kurulmuş. Ama bu seçim de neyin nesi? Tövbe tövbe. İnsanların ağzındaki hürriyet sözü de ne. Yerde hürriyet, gökte hürriyet. Bugün seçim, yarın seçim tövbe tövbe!”

Halk ağzındaki hürriyet kelimesi ilk duyulduğunda anlaşılmasa da sözlüğe bakıldıktan sonra biraz anlaşıldı.

Molla Ahundumuz, Ak Padşanın tahtından indirilip Kerenskiy’in padişah ilân edildiğini “olan olmuştur” deyerek zorla kabul etse de o, yeni seçimi hiç hazmedemedi. Halkın isteği üzerine yeniden seçme haberi, onun içini arı gibi

dalamaya başladı. Niye arı gibi dalamasın ki? Medresenin baş müderrisi olarak Falanov adlı bir memur tarafından verilen göreve başlama yazısını geçersiz sayıp Molla Ahundumuzun yerine başkasını seçelim derlerse! Uhh... uhh...

III

Mürebbiye hanımına göreve başlama yazısını getirmesini emredip kendisi eyvana oturdu. O anda içinden ah çekmişti bile. Göreve başlama yazısı, bundan bir yıl önce sandığa indirilirken Molla Ahundumuza ne kadar ümit vermişti, bu gün sandıktan çıkarılırken o kadar ümitsizlik verdi. Karısından kâğıdı alıp açmaya başladı. Bu kâğıt iyi korunduğundan her katı açıldıkça ses çıkarır ve bu ses Molla Ahunda belirsiz bir üzüntü verirdi.

Kağıt açıldı. Mollamız Rusçayı bilmesede de valiliğin kâtibi tarafından kâğıt verilirken “Baş müderris sayın Molla Şerif Ahund Molla Zerif Ahunov’a” diye okuduğunda kelimelerle anlatılamayacak bir mutlulukla bütün vücudunun titrediği aklına düştü. Baş müderrisi tayin edip, güzel bir şekilde atılan imzalar ve simurg kuşlu damgalara gözü takıldı. Kâğıt elinden düşüyordu. Birazcık da kendinden geçti.

Kendine geldikten sonra, kâğıdı katlamaya başladı. Kâğıt “beni ne gör ne de yan!” der gibi sessizce katlanıverdi. Karısı kâğıdı alıp sandığa koymak istediğinde “hoşçakal” der gibiydi. Molla Ahund, tekrar derinden bir ah çektikten sonra, Ak Padşa’yı tahttan indirdikleri için mastrevaylara lanet yağdırdı.

O anda mastrevaylar yerin dibine girsin, Ak Padşa, tekrar yerine dönüp, hürriyet ve seçimi kaldırsın, görev kâğıdı olduğu gibi kalsın! diye öyle bir lanet okudu ki...

Molla Ahundun duası kabul için geç kalmıştı.

Ancak, Mollanın bu seçim sıkıntısı ve mastrevaylara ettiği beddua boşuna gitmedi. Çünkü, iş Mollanın lehine gelişme göstermeye başladı, yeni Ak Padşa (Kerenskiy) zamanında Mollalarımıza benzeyen seçim fareleri için her türlü iş için meydan boştu. Sadece “Genç” partisi işten atılsa tamamdı.

IV

Şimdi halk arasında din adına gençlere karşı isyan çıkarmaya başlamıştı. Şimdi bizim Molla Ahundumuz ne yapıyordu!

Mollamızın kendisi siyasî ya. İşin ne olduğunu çok önceden anlayıp, gençlere karşı halkı ayaklandırma denizinde yüzüyordu.

İş, Molla Ahundumuz gibilerin lehine sonuçlandı. Şimdi Mollamızın ağzı kulaklarındaydı! “Dini hiçe sayan inançsız gençler” haberi ağzından dökülmektedir. Mollamız sarhoş. Şimdi Molla için Nikolay zalim, Kerenskiy çok adil, dürüst ve görev kâğıdının da beş kuruşluk değeri yok. Müderris, isterse, milletvekili vesselâm.

V

1918 yılının Eylül aylarıydı. Yeni hükümete karşı “Bolşevikler isyan etmekte” haberi yayılmaya başladı. Önceleri Mollamız bu habere çok inanmasa da sonraları düşünmeye başladı. Bolşevikler hakkında bilgi sahibi olmadığı için ondan bundan sordu. Uhh... Bolşevikler gebersin, dini tanımıyorlar, zengin ve ulemayı yok etmek istiyorlar, malımıza mülkümüze ortak olmak istiyorlar.

Bu bilgileri alınca gece gündüz “Ey Allahım, Kerenskiy hükümetini sonsuza kadar koru!” diye dua etmeye başladı. Gerçekten de Molla Ahundumuzun zenginliği buydu.

VI

Yirmi kaçıncı... ayı idi, dünyayı top ve makineli tüfek sesleri sarmıştı. İki grup yani ulema ve yoksul işçi ölesiye savaşıyordu. Molla Ahundumuz ise başkalarına nispeten daha faydasına olsa da “yürek” nimetinden mahrum olduğu için ilk silâh sesini duyar duymaz inzivaya çekilmişti. Her bir top sesi Molla Ahund hazretlerine ulaştıkça daha da inzivaya çekilmekteydi.

Sonuçta yoksul zengin ve ulemaları yerle bir etti. Bu haber Molla Ahundumuzun inziva yerine ulaşmış, Mollamız canından ümidini kesip her dakika kelimeyi şehadeti dillerinden bırakmadan oturmaktaydılar.

VII

Aradan on gün geçti. Molla Ahundumuz ortada yok. Yirmi gün geçti hâlâ haber yok. Otuz gün geçtikten sonra kelleyi koltuğuna alıp inziva yerinden başını

çıkartıp baktı. Otuz birinci günde korkup titreyerek inziva yerinin etrafında dene-me yürüyüşü yaptılar.

Yavaş yavaş çoluk çocuğunun yanına sağ salim ulaşmak Mollamıza nasip oldu. Top makineli tüfek, bolşeviklerin siyaseti ve özellikle siyasî çekişmeler Molla Ahundumuzun yüreğini ağzına getirdiğinden çoluk çocuğun önünde bundan sonra siyasete karışmamaya karar verildi. Kendi hâlinde imamlığı sakın bir şekilde sürdürmeye başladı. Önceleri bolşevik ağabeylerin kimin atını kimin yerini gasp ettiklerine bir şey söylemekten âciz olan Mollamız, “Müftahilcünan” ve benzeri kitaplardan okuyup” dünyanın sonu gelmiş, kıyamet yaklaşmış, bu gün bolşevik dediklerimiz Yecuc Mecuc veya “Deccal”dır diye düşünüyor. O zamanlar belki o, bu düşüncesinde haklıdır. Fakat bu gün, onun Deccal dediği bolşevikler hakkındaki fikri değişti.

Yakında medreseye Molla Ahundun yerine başka bir molla tayin edildi. Ama Molla bunu önemsemedi. Bununla birlikte göreve başlama kâğıdı sandıkta unutuldu. Belki hatırlarsa, yırtıp atar bile. Böylece Mollamız, kendi hâlinde imamlığına devam etmekte.

Siyasî çekişmeler aklına düştüğünde sıçrayıp: “Ha şeytan yoldan çıkarmış!” diyor. Bugünkü imamlığına gelince, “bu iş çok huzurlu iş!” diye söylüyor.

Gerçekten de Mollamıza en uygun iş buydu.

AYBEK (1905 - 1968)

Ünlü Özbek yazarı Musa Taşmuhammed Oğlı Aybek, 10 Ocak 1905'te Taşkent'tin Eskişehar mahallesinde dünyaya gelmiştir. Sonra kaleme aldığı *Balelik* (Çocukluğum) uzun hikâyesinde dokumacı olan babası, dedesi, annesi ve aile ortamı hakkında ilginç bilgiler vermiştir. 1911-1917 yılları arasında eski usuldeki mektepte okuyan Aybek, 1918-1920 yılları arasında yeni usuldeki okulda okumuştur. 1921-1925 yılları arasında pedagoji kolejini bitiren Aybek, 1925 yılında Orta Asya Devlet Üniversitesi'nin (şimdiki Taşkent Devlet Üniversitesi) Sosyal Bilimler Fakültesine girmiştir. Bu arada Leningrad'a gidip İktisat- Tarım Enstitüsünde okumuştur. 1929 yılında yüksek öğrenimini devam ettirmek için

Orta Asya Devlet Üniversitesi'ne dönen Aybek, 1930 yılında bu üniversiteden mezun olmuştur. Leningrad'da okuduğu yıllarda Şark Tilleri İnstitü'nda Özbek Türkçesi dersleri veren Aybek, 1930-1935 yıllarında Orta Asya Devlet Üniversitesi'nin Ekonomi Fakültesinde ekonomi dersi vermiştir. Pedagojik faaliyetle birlikte bilimsel araştırmalarla da uğraşmaya karar veren Aybek, 1933 yılında Medeniyet İnstitü'nda, 1934-1937 yıllarında Til ve Edebiyat İnstitü'nda görev yapmıştır.

Öğrencilik yıllarında yaşlılarından yeteneğiyle farklı olan Aybek, hocalarının dikkatini çekmiştir. Şark tarihi, Yunanistan tarihi ve Bizans tarihini Türkçe olarak anlatan hoca, ders notlarının toparlanıp çoğaltılması görevini Aybek'e vermiştir. Bu sırada Aybek, dünya tarihini mükemmel bir şekilde öğrenerek, yazma yeteneğini güçlendirmiştir.

Daha orta okul öğrencisiyken şiir yazmaya başlayan Aybek'in *Çalgı Tavuşı* (Çalgı Sesi) adlı ilk şiiri, 1922 yılında *Armugan* adlı şiir toplamında yayımlanmıştır. Aybek ile birlikte okuyan ve çalışan kişiler, onun çok duygusal, şefkatli ve dürüst bir genç olduğundan bahsetmektedirler. Aybek'in bu hassasiyeti, onun ilk şiirlerine de yansımıştır. 1924 yılında *Yaş Köngil* (Genç Gönül), *Kuyuş Batarken* (Güneş Batarken), *Ananning Mazaride* (Annemin Mezarında), 1925 yılında *Ayrılık ve Derviş* (Ayrılık ve Derviş), *Yaş Yolçı* (Genç Yolcu), *Kepelek* (Kelebek), 1926 yılında *Öksizlik* (Öksüzlük), *Keçkurun* (Akşam), *Küz ve Kız*, (Güz ve Kız), 1927 yılında *Solgun Çeçek* (Solgun Çiçek), *Öksiz Singlimge* (Öksüz Kız Kardeşime), *Küz Sezgisini* (Güz Sezgisini) ve *Kış Keçesi* (Kış Gecesi) gibi şiirler yazan Aybek, sonraları sosyal meselelere eğilmeye başlamıştır. Bu açıdan 1928 yılında yazdığı *Tavuşım* (Sesim), *Kuyuş ve Baleler* (Güneş ve Çocuklar), *Heyat* (Hayat), *Sevgi Uçkunlerinden* (Sevgi Kıvılcıklarından), *Kuyuş* (Güneş), 1929 yılında yazdığı *Yolde* (Yolda), *Beharning Kelişi* (Baharın Gelişi), *Köklem Teraneleri* (Bahar Nağmeleri), 1930 yılında yazdığı *Kündüz* (Gündüz), *Karadengizge* (Karadeniz'e), *Sen'et Işkı* (Sanat Aşkı) adlı şiirleri önemlidir. Şairin ilk şiirlerini içine alan *Tuyguler* (Duygular) adlı kitabı 1926 yılında yayımlanmıştır. Aradan üç yıl geçtikten sonra 1929 yılında Aybek'in *Köngil*

Neyleri (Gönül Neyleri) adında ikinci şiir kitabı, 1932 yılında *Meş'ele* (Meşale) adlı üçüncü şiir kitabı yayımlanmıştır. En ünlü eserlerini nesir alanında veren Aybek, bütün ömrü boyunca şiir yazmayı bırakmamıştır. 30'lu yıllarda Aybek, destan türünde ciddî ürünler vermiştir. *Dilber Devr Kızı* (Devr Kızı Dilber) adlı destanı 1932 yılında yazmış ve 1933 yılında kitap olarak yayımlamıştır. 1933 yılında Aybek'in *Öç* (Öç) destanı dergide yayımlanmıştır. 1934 yılında *Temirçi Cora Kafir ve Bahtigül ve Sağındik*, 1936 yılında *Kahreman Kız* (Kahraman Kız) yayımlanmıştır. 1937 yılında *Kemançi* (Kemançı) destanını yazmıştır. 1947 yılında *Kızlar* (Kızlar), 1948 yılında *Hemze*, 1950 yılında *Zefer ve Zehra* adlı destanları kaleme almıştır. Şairin *Güli ve Nevaiy* adlı destanı 1968 yılında yayımlanmıştır.

Edebî faaliyetine şiirle başlayan ve birkaç şiir kitabı yayımlayan Aybek, nesir türünde bilimsel incelemeleri ve makaleleriyle dikkati çekmiştir. Bu makalelerde Aybek'in dürüstlüğü ve gerçekçiliği daha açık bir şekilde görülür. Aybek, *Tankid Sahaside Savadsizlik ve Ur-Yıktıçilikke Karşı Ot Açaylık* (Tenkit Alanında Cahillik ve Kavgacılığa Karşı Savaş Açalım), *Özbek Poezyasida Til* (Özbek Şiirciliğinde Dil), *Abdulla Kadiriyning İcadıy Yoli* (Abdulla Kadiri'nin Yaratıcılık Yolu) adlı eserleriyle Özbek edebiyatını ve yazarlarını ideolojik baskılardan korumuştur. Daha öğrencilik yıllarında bile sosyal meselelerle ilgilenen ve haksızlıklara dayanamayan Aybek'in Çolpan hakkında yazdığı bir makalesini hatırlatmak da fayda vardır. 1927 yılında *Kızıl Özbekistan* gazetesinde yayımlanan bir makalede Özbek şairi Çolpan hâkim ideolojiye aykırı bir şair olarak gösterilmiştir. Genç Taşmuhammed Oğlu Aybek, bunun üzerine bir makale yazarak, Çolpan'ın gerçek bir şair olduğunu Çolpan'a karşı yapılan suçlamaların boş olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Şiir sahasında, tenkit ve incelemede kendini gösteren Aybek'in edebî yaratıcılığında tercümanlık faaliyetleri de önemli yer tutmuştur. Aybek, Rus şairlerinden Puşkin'in *Yevgeniy Onegin*, Lermantov'un *Maskarat* adlı eserlerini ve antik edebiyat örneklerini Özbek Türkçesine orijinale yakın bir şekilde tercüme etmeyi başarmıştır.

Sosyal meselelerle gittikçe daha fazla ilgilenmeye başlayan Aybek, bu konuyu daha geniş bir biçimde yansıtmak için roman türüne yönelmiştir. Şiir, makale gibi türlerde oldukça fazla ürün veren Aybek, ilk romanı için konuyu Rus sömürgeciliği döneminden seçmiştir. Dönemin resmî uygulaması olan Sosyalistik realizmin talepleri çerçevesinde yazmak zorunda olan Aybek, ilk romanı olan *Kutlug Kan*'da hayatın gerçeklerini göstermekten kendini alamamıştır. Kutlug Kan, Rus imparatorluğu sömürgesinde yaşayan ancak, kendi yaşam tarzını, kültürünü ve geleneklerini koruyan Türkistan halkının geniş bir hayat panoramasını çizen bir romandır. Romanda alçak gönüllü, çalışmayı seven, dürüst ve yürekli köylü bir gencin şehre gelip, uzaktan akrabası olan zengin Mirzekerimbay'ın evinde çalışarak şehir ortamında yaşaması ile ilgili olaylar kaleme alınmıştır. Yolçı, uzaktan akrabası olan Mirzekerimbay ve oğulları Selimbayveççe ve Tentibayveççe, kızı Nuri, Mirzekerimbay'ın hizmetçileri Yarmet, Oraz, Ahun, Şakasım, esnaf Şakir Ata ve Karatay ile tanışarak onların ağır ve zor hayatını paylaşır. Bu sırada Yarmet'in kızı Gülnar ile Yolçı arasında temiz ve masum bir sevgi başlar. Ancak bu sevgi, hak ettiği mutluluğu bulamayan bahtsız bir sevgidir. Mirzekerimbay, karısı öldükten sonra ev işleriyle uğraşan Gülnar'ı görüp onunla evlenmeye karar verir ve bunu Gülnar'a sezdirir. Gülnar, bu karara karşı çıkar. Ancak, kızın babası Yarmet, biricik kızını zengin biriyle evlendirip ferah bir hayat sürmesi isteğiyle kendinden geçer. Gülnar ile Yolçı'nin sevgisi gerçekleşmeyecek bir rüya olduğu gibi Yarmet'in kendi kızının Mirzekerimbay'ın evinde mutlu bir hayat geçirmesi arzusu da bir rüyadır. Mirzekerimbay'ın oğulları evliliğe engel olmak için Gülnar'ı kaçırlar. Durumu haber alan Yolçı, Gülnar'ı bularak köyüne götürüp evlenmeyi düşünür. Ancak, evlenme girişimleri başarısız olur ve Gülnar bulunarak Mirzekerimbay ile evlendirilir. Bu mutsuz evliliğin ilk meyvesini vereceği anlaşıldığında, ailede bir mirasçı daha ortaya çıkmasını hazmedemeyen Mirzekerimbay'ın çocukları bir araya gelerek Gülnar'ı ortadan kaldırmaya karar verirler. Biricik kızı Gülnar'ın zehirlenerek öldürülmesi, Yarmet'in gözüne açar. Şimdiye kadar hizmette kusur etmediği bu aileden öğ almaya karar verir ve Selimbayveççe'yi bıçaklayarak öldürür. Şehirde zenginler ve fakirler arasında kutuplaşma daha da sertleşip ayaklanma başlar. Bu

ayaklanma, bir taraftan mahalli yönetim ve zenginlerin başı boşluklarına karşı olurken diğer taraftan Rus sömürgecilerinin zulmüne yöneliktir. Ayaklanma sırasında isyancıların merkezinde olan Yolçı, vurulur ve ölür. Yazar, bütün halkın dikkatini zulme çeken bu kanı, Yolçı'nın ve diğerlerinin kanını kutsal kan kabul edip romanın adında yansıtmayı uygun bulur.

1940 yılında Özbek Türkçesiyle yayımlanan *Kutlug Kan* romanı, 1943 yılında Rusçaya, 1949 yılında Çek diline, 1950 yılında Slovak diline çevrilmiş, 1949 yılında Uygur Türkçesine , 1959 yılında Kırgız ve Azerbaycan Türkçesine aktarılmıştır.

1934 yılında yayımlanan Abdulla Kadiriyy'nin *İcadiy Yoli* monografisi ve başka bilimsel eserleriyle âlimler arasında tanınan Aybek, 1943 yılında Özbekistan Fenler Akademiyası'ne üye olarak seçilip, 1950 yılına kadar Akademide Sosyal Bilimler Bölümünün başkanlığını yapmıştır. Bu görev sırasında ve sonraki dönemlerde yüksek lisans ve doktora tezlerine danışmanlık, çeşitli jüri üyeliği yaparak, yüksek dereceli bilim adamları yetiştirmeye katkıda bulunmuştur. Aybek'in Özbek edebiyatı özellikle Nevâyî hakkında yazdığı bilimsel çalışmaları hâlâ değerini korumaktadır.

1938-1941 yılları arasında Özbekistan Pedagoji Yayın Evinde, redaktör ve tercüman olarak çalışan Aybek, 1945-1949 yıllarında *Şark Yulduzi* dergisinin başkanlığını yapmıştır. 1934 yılında Yazuvçiler Uyuşmesi'na (Yazarlar Birliği) üye olan Aybek, 1945-1949 yıllarında Özbekistan Yazarlar Birliği'nin Başkanı olarak görev yapmıştır. Pedagoji, bilimsel yayıncılık ve en önemlisi yazarlık faaliyetiyle ün kazanan Aybek, 1951, 1957 ve 1967 yılında Özbekistan Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisine milletvekili seçilmiştir. Aybek'in 1958 yılında Sovyetler Birliği Büyük Millet Meclisine milletvekili seçildiği de bilinmektedir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında çeşitli görevlerde yoğun bir şekilde çalışan Aybek, yaratıcılık faaliyetlerini sürdürerek, *Nevâiy* (Nevayi) adlı romanını yazmıştır. Abdulla Kadiriyy'nin *Ötken Künler* ve *Mehrabden Çeyan* adlı romanlarında Türkistan tarihinin Hanlıklar dönemi, Çolpan'ın *Keçe* ve *Kündüz* adlı romanında Rusya sömürgeciliği dönemi ele alınırken Aybek'in *Nevâiy* adlı romanının

da Türkistan tarihinin en muhteşem dönemi Timurlular dönemi ele alınmıştır. Aybek'in bu romanı, yukarıda sayılan romanlardan farklı olarak gerçek tarihî şahsa, prototipe dayanmaktadır. Romanda 15. yüzyılda yaşayan büyük şair ve devlet adamı olan Alî Şîr Nevâyî'nin edebî kişiliği işlenmiştir.

Alî Şîr Nevâyî'nin olgunluk çağıyla başlayıp ölümüyle noktalanın romanda, merkez Herat olmak üzere kırk yıldan fazla hüküm süren, Timurlular döneminin son parlak sayfasını oluşturan devletin kurucusu Hüseyin Baykara, emri altında çalışan devlet adamları, ordunun durumu, şehir ve köy hayatından kesitler, bilim adamlarının, şair ve yazarların faaliyetleri en ince ayrıntılarına kadar ele alınıp, Herat'ın tarihî ve güzel camileri ve bahçeleri, gürültülü pazar yerlerinin etkileyici manzaraları gözler önüne serilmiştir. Bütün bu olaylar, Nevâyî'nin şahsiyeti etrafında verilmiştir. Yazar, Nevâyî'nin kişiliğini prototipe yakın olarak göstermek için tarihî kaynaklardan, Nevâyî'nin eserlerinden dikkat çekici ayrıntılar, deyimler ve kelimeler bulmuş ve kullanmıştır.

Romanın Alî Şîr Nevâyî, Hüseyin Baykara, Abdurahman Cami, Hatice Begim gibi kişileri gerçek tarihî şahıslardır. Aynı zamanda Sultan Murad, Arslankul, Dildar ve Toganbek gibi yazarın hayal gücünün ürünleri olan tipler de vardır.

1944 yılında Özbek Türkçesiyle yayımlanan *Nevâiy* romanı, 1945 yılında Rusçaya, 1947 yılında Letonya diline, 1948 yılında Litvanya diline, Estonya diline, Çek ve Fransız diline ve 1950 yılında Ukrayna diline çevrilmiş, 1949 yılında Kazak Türkçesine ve 1952 yılında Uygur, 1955 yılında Türkmen Türkçesine, 1995 yılında Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Aybek, 1949 yılında *Altın Vadiyden Şebedeler* (Altın Vadiden Esintiler), 1958 yılında *Kuyaş Kareymes* (Güneş Sönmez), 1967 yılında *Ulug Yol* (Ulu Yol) adlı romanları yayımlamıştır. 1949 yılında Pakistan'a seyahat eden Aybek, *Pakistan Hatireleri* (Pakistan Hatıraları) adlı gezi yazısını, *Hakgöyler* (Gerçeği Söyleyenler) adlı destanı ve *Nur Kıdırib* (Nur Ararken) adlı uzun hikâyesini yazmıştır.

Aybek, hayatını edebî eser hâline getiren yazarlardan biridir. 1963 yılında yayımlanan *Balelik* kıssasının ana kahramanını genç Musa yani yazarın kendisi

oluşturmuştur. *Nevâiy* romanı için devlet ödülü alan, Özbekistan halk yazuvçisi unvanına lâyık görülen ve Hemze adındaki Cumhuriyet devlet ödülü almaya hak kazanan ünlü yazar Aybek, 1 Temmuz 1968 yılında altmış üç yaşında vefat etmiştir.

Aybek'in eserlerini inceleme ve toplayıp yayımlama işi, şair hayattayken başlamıştır. 1954-1959 yıllarında Aybek'in dört ciltlik seçme eserleri yayımlanmıştır. 1958 yılında Aybek'in iki ciltlik seçme eserleri Rusça yayımlanmıştır. 1975 yılında Aybek'in bütün eserleri on dokuz cilt halinde yayımlanmaya başlamıştır.

Yâş Köngil

*Yâş köngil bâ'zân tâşâr,
Çeksiz tâylärdän âşâr.
Ne gam bilur, ne häsrät,
Häväs-lä tolib yâşâr.*

*Qanâti bâr ipäkli,
Közlâri köp tiläkli.
Qorqı bilmäs, çârçämäs,
Ärslân kâbi yüräkli.*

*Yâş köngil yâş-dä bolir,
Dengizdek tolqınlidür.
Ämäliniñ yolidän
Qaytmäydir, bälki, ölür.*

Genç Gönül

*Genç gönül, bazan taşar,
Sonsuz dağlardan aşar.
Ne gam bilir, ne kaygı,
Neşeyle dolup yaşar.*

*Kanadı var ipekli,
Gözleri çok istekli.
Korku bilmez, yorulmaz,
Arslan gibi yürekli.*

*Genç gönül genç olsa da,
Deniz gibi dalgalıdır.
Ulaşmak için amacına,
Geri dönmez ölse de.*

(1924)

*Mäyli, suv iç, qattıq nân kemir,
Lekin yânsin qalbiñdä âlâv.
Fälsäfäniñ aççırını simir,
Färâyat, tin sengä bolsin yâv.*

Sadece su ve kuru ekmekle yetin,
Ama parlâsın kalbinde ateş.
Acının tatlının farkını anla,
Rahata, huzura kapılma asla.

*Tâşgâ hâm, râñgâ hâm, sözgâ hâm
Hâyât nuri bilân ber cilâ.
Nâş'â emäs, hättâ sendä yam
Qalbgâ sâlsin hâyâtdän ziyâ.*

Taş-da renge de söze de,
Can ver hayat ışıklarıyla.
Neşe değil, sende gam bile,
Kalplere dökülsün bir ışık şeklinde.

(1937)

*Yâr ketdi, közim bulâyı qâldi,
Siyâmdä tirik firâyı qâldi.
İşq xâtirâsi kâbi sâçimniñ
Yâşlikdä köpâygân âqı qâldi...*

Yar gitti, gözümde yaşı kaldı,
Sinemde canlı firakı kaldı.
Aşk hatırası gibi saçımın
Gençlikte çoğalan akı kaldı.

*Hâr lâhzâ dilü xayâl pârişân,
Bir xorsinişimdä dârdlâr ummân.
Yulduz kâbi tündä yârqırâr cân.
Tündek sâçi iştiyâqı qâldi..*

Her an gönül, hayal perişan,
Bir ahımla derdler umman
Yıldız gibi parlar gece can,
Gece saçının iştiyakı kaldı.

(1942)

QUTLUY QÂN

Yolçı tâñ qârânısidä Qârâtâygâ kelib, vâqeani bildirdi. Temirçi lâbini qattıq tişlâb oylâdi. Faqat, bu toyridä heç nimä äytâ âlmâdi. U, öz tâ'biriçâ, "u yâq- bu yâqni ızıyb, sirniñ uçini" tâpiş üçün qayaqqadir yoqâldi.

Yolçı qayâqqa baş urışni, kimniñ yâqasidän tutışni bilmäy, äñçä vaqtgäçä kö-çälärdä tentib yürdi. Mirzäkärimbây ungä iş buyurgänini Yärmätdän eşitsä - dä, boysunmädi. Endi uniñ xayâlidä hämmä nârsä boş vä vä mä'nâsiz edi. Bâ'zi mi-nutlârdä esi âqqan kâbi köçä ortâsidä qanqayib qâlâr. Hâr ötgän daqıqqa uniñ soñ-gi ümid uçqunlârini söndirâr, yüräğini qorqınçlı tuyğulâr bilân toldirâr edi.

Qıyâm çâyıdâ Qârâtây bilân uçrâşış niyätidä çâyxânägä kirdi. Çâyxânädä âdâm köp edi. Çilim tütünü, sâmvâr buyı, âdâmlârniñ yâvur - yuvuri içidä, peşâ-nâsini üşläb, bir çekkädä otirdi. U sorâmäsä häm, çâyxânâçiniñ yügürdägi çây qoyib ketdi, qaytârişni ep körmäy, bir piyâlâ qoydi, lekin içmädi, başı yänâ be-ıxtıyâr quyi sâlındı. Şu vaqtdä kimdir uniñ yelkâsini qâqdi. Yolçı yâlıqâvginâ qa-râdi, qarşısida Qambâr çolâq. Uni köpdän beri körmägän bolsä - dä, ornidän tur-mäsdän, boşâñ sorâşdı. Qambâr külib, küppä - kündüzi, şunçä yalvä ârâsidä ux-lâyäpsizmi, deb otirdi. Yolçı indämäsdän piyâlädägi çâyni ungä uzâtdı. U Qam-bâr bilân cüdä qalin dost edi. Yâz çâylâri Yolçı dälädä işlârkän, ulâr tez - tez uç-râşib turışâr, cüdä sâmimiy sözlâşâr edi. Yolçı hâzir öz kâyfiyätini, zorläb bolsä - dä, özgârtişgä tirişib, Qambâr bilân bir âz sözlâşmâççi boldi, lekin bundän âciz qâldi: hâr qandây söz behudâ, mä'nâsiz körindi.

- Sizgä nimä boldi, xocâyınlar xafa qıldimi? Bu kün cümâlik qilib çıqqan edim. Sizni körüb sevingändän yüräğim qâq yârilâ yâzdi, sizniñ vâcâhâtiñiz - bu!

- Körişmägänimizgä äñçä boldi, -bâzor cävâb berdi Yolçı, -kişiniñ başıgâ hâr xıl tâşviş tüşâr ekân -dâ!

- Toyri, kâmbâyalniñ başı yamdän çıqmâydi. Häyiti häm äzâ, cümâsi häm äzâ,-piyâlâni boşätib sözlâdi Qambâr,-köngilgä tügâversâñ, cinni bolib qâlâsân. Yam yâmân, fil bolsâñ häm bârâ- bârâ ipdây çozib qoyâdi. Lekin, äytiñ, negâ bunçä es-huşdän âyib, bozâryäpsiz, -dedi -dâ Qambâr birdän külib yubârdı. Uniñ külişi Yolçıgâ âyır tegdi. Buni sezgän Qambâr Yolçı tâmân egildi vä şivirlâdi:

- Dârdiñizgä dâvâ mendâ!- u qaddini toyrilâb, mayrur bâqış bilân yänâ ilcây-di.

- Nimä deyäpsiz? -gümânsirâb sorâdi Yolçı.

- Mäyli, siz yaşirdiñiz, ämmä men yaşirmäymän, -Qambär yanä egilib, ävâzini päsäytirdi. -Yärmüt äkäniñ qızini seväsiz, qızı keçäsi birdän yoqalib qalıbdı-ä? Xafalik şundän emäsmi?

Yolçiniñ qolları titrüb, közläri ümid bilän açılıb ketdi. Bir müddät sözläy älmädi, cilmäygän Qambärniñ közlärigä tikilib qaldı. Soñ dedi:

- Sevişimni bilärdiñiz, yoqalgänini qandäy?...

- Hämmäsi mängä mä'lum. Qambär çolâqdek iskâviç yetti iqlimdä barmikän!
- Qambär birâz toxtäb, ätrâfgä köz yügürtirib, dövâm ettirdi sözini. - Keçä şâm vaqtidä biznikigä ikkitä şum yigit. keldi. Täniymän. Xocäyin häligilärni mehmanxânägä kirgizib, eşikläri taqa-taq yâpdı. Bir nimä bärâv dedim. Heç nimäni farqigä barmägän bolib, eşikdä yumuşlärimni qılâverdim. Däm ötmäy yigitläri çıqışdı, keyin mäst Sälimbâyvâççä häm bir körinib yoqaldı. Ärqäläridän päyläy dedim -ku , lekin xocäyin sezädi, deb oylâdim. Yärim keçädä eşik taqılladı. Çıqıb açdı: qari izvâşçi, yırt müttähäm ädäm. Lekin men bilän cüdä häzilkäş. Hämmä oyrınçı işläri öşä yüritädi. Hä, bábâ, härmä, dedim. U: "İläci bolsä häzir, bolmäsä ertägä bärvaqt äyt xocäyiniñgä, nâzik yükini fäläkätsiz eltib qoydım, pulni molrâq çozsin", -dedi. Qanaqa yük, dedim. Ätini "çuh" demâqçı. Yaqınlâşib, şaşmä, dedim. Mendän nimäni yaşıräsän? Änâv yigitläri, änâv bâyvâççä sän bilän birgämidi? Bilämän, gäpir dedim. "Hä äyyâr çolâq, iskäbsän darrâv! Bir mähällädän bir qızni älib qaçışdı. Bâyvâççäniñ xızmatkâriniñ qızı emiş... Dämiñni çıqarmâ!" dedi sekinginä. Bildimki, Yärmätniñ qızı. Şundäymi, axır? Lekin nimä üçün älib qaçädilär, bungä aqlım yetmäydi. Lekin ikkälämizniñ xocäyinlärimiz häm äşädliy buzuq, şuniñ üçün yâmân niyät bilän bolsä keräk. Mänä, dostım, sizgä xabär berişgä keldim. Qıdırdım...

Bu vâqea, qorqınçlı bir tüş käbi Yolçiniñ köz äldidän ötdi. Qambär sözini bjtärär-bitirmäs, u köçägä ätildi. Ärqasidän Qambär häm yügürdi. Yolçidägi yazäbnü körüb, Qambär uni pästkäm bir tãmângä yetäklädi. Ädämlärdän xäli cäydä toxtäb, ägär Yolçı xähläsä qızni qutqarişlik mümkinligini, qız öşä şum yigitlärdän biriniñ üyidä ekänini sözlädi.

- Äytiñ, qayerdä? Hâzir bärämän, -hänsiräb dedi Yolçı.

- Men özüm başláb bårsäm... qaläy bolär ekän?-oyläñib qâldi Qambär.

- Yoq, Qambär äkä,-qat'iy rävişdä dedi Yolçı, ähmâq Tänti sezsä, xafa qılâdi. Män özüm bärämän.

Qambär mähälläniñ nâmini äytib, u yerdägi târ köçä, başı berk köçälärni, eşikläрни mümkün qadar sinçikläb tüşüntirdi, timnâyı bilän devârgä çizib häm körsätädi: "Ädäşsäñiz, biräntä bälädän sekinginä soräñ, "Qärä Ahmädniki qayerdä" deb.

- Anıq öşä yerdämi? -dedi Yolçı titräb.

- Menimçä, älbättä, şu yerdä bolişi keräk.

Yolçı ädimini kättä ätib cönädi. Bir äz näri bârgäç, ârquasidän Qambär çağırđı:

- Beri keliñ!

- Yänä nimä? -şubhälänib sorädi Yolçı.

- Piçâq bârmi? Ehtiyât -dä. Yolçiniñ qulâyıgä şivirlädi Qambär.

Enäm piçâq taqışni örgätgän emäs, Qambär äkä!- yurur bilän cävâb berdi Yolçı. Qambär nârâzi boldi, lekin piçâq âlişgä Yolçini zorläy älmädi, äcäblänib yelkäsini qısıb qâldi.

Yärim säätän molrâq yürüb, körsätilgän mähällägä yetdi. Bu -şähärniñ çetidä, şähär bilän dälä ortäsidadä, cüdä pästkäm mähällä edi. Undä-mundä bir eşik uçrâydi, lekin aç-âriq, däydi itlä köprâq sänqıb yürädi. Yolçı Qambär uqtirgän işärätlärni bir-bir közdän keçirib, sol yâqdägi başı berk târ köçägä kirdi. Köçäniñ ikki tãmâni buzuq-yâriq paxsä devâr, faqat köçäniñ başidä kiçkinä bir eşik. Yolçı eşikni itärdi: ârqadän zäncir. Şu yerdä bir äz oyläb, devârlärgä rāzm sālīb, keyin ähistä tıqrlätädi. Eşik açilib, bärzängidäy yigit çıqđı, gävdäsi bilän eşikni qâplädi, u yoyân, källädâr, qâşlari müşükbäççäniñ dümidäy ösıq, yüzidä peşänäsidadä piçâqbāzlikniñ izläri rävşän körinädi, yirik közläridä kişigä yâmân tâ'sir lâdigäni qandäydir, sirli ot yänädi, U xomränib tikildi:

- Xızmat -dedi?

- Bu yâqqa tur, içkari kirämän!

Yigitniñ közlari äsäbiy pirillädi, pıxıllab näfäs äldi.

- Pädädän ädäşgän buzâqqa oxşab, duç kelgän eşikkä başiñni tıqaveräsänmi? Kimsän öziñ?

- Qârä Ahmädi kim? -dedi Yolçı, yigitgä yaqınläşib.

- Män! - dedi yigit vä bärmäyi bilän ästänägä işarät qilib sözidä dävvâm etdi. -Mänä bu yerdä ädämzâdnin başi yänçilädi, ükä! Üyimgä nimägä kiräsän, üyim enän mährigä tüşgänmi?

Gülnärniñ şunikiä ekänigä Yolçidä heç qandäy şubhä qâlmädi. Bu yigitgä söz uqtirişdän fäydä yoqligini bildi-dä, uniñ yâqasigä çän sâlib, keskin bir siltäş bilän ästänädän üzdi, yänä bir keskin vä küçli siltäş bilän paxsa devârgä urdi. Şu vaqtdä Yolçiniñ kökrägigä qattıq vä sälmâqli müşt tüşdi. Yolçı häm Qârä Ahmädniñ başaräsigä, köksigä, qârnigä toqmâqdäy müştümi bilän toxtâvsiz tüşirä başlädi. Tämâşäbinsiz, äcrätib qoyuvçilärsiz zor, ämânsiz müştläşuv!... İkki tāmân häm “ıx, ax” vä şuniñ käbi mä'näsiz tävuşlârdän başqa bir söz äytmädi. İkisiniñ közlâridä vaxşiy yazab yândi. Boyin tāmirläri ärqândäy qavärgän, biläk päyläri temirgä äylängän. Nihâyät, Yolçı häm, Qârä Ahmädi häm müşt bilän bir-birläri yengä älmäslikkä işänç xâsil qilişdi şekilli, hâräkätläri özgärtirişdi. Quçâqläşib tärtişdi, bir-birläri yıquvgä intilişdi., Yolçı bir källä urib, Qârä Ahmäddän öziñni äyirdi, bir pāncäsi bilän Qârä Ahmädi boyniniñ üst tāmānidän çāngäkdäy sıqıb, pāstgä bāsdı, ikkinçi qoli bilän Qârä Ahmädniñ bir qolini ärqagä qayirdi vä bütin küçi, äyirliğı bilän uni yergä bāsib tüşdi. Qârä Ahmädi yārim yumälänib, ästidä qālgän qolini boşätib çıqardı. Uniñ qolidä piçâq yältirädi. Yolçı çäpdästlik bilän qolini mähkäm üşläb qayirib, yergä mıxlägändäy qıldı. Piçâq qolidän tüşdi, Yolçı piçâqni qolgä älib, uzâqqa ätdi; bütin gävdäsi bilän Qârä Ahmädni ezib, bir qoli bilän uniñ tāmāyını xıp boydı, yazabdän tişläriñni qısirlätib: “Dādlä, baqır uyälmäşän!...” dedi.

Qârä Ahmädniñ yüzigä qān äräläş läy çapilgän edi. Şişgän ikki közi läy vä qān äräsidadän küçsiz yältirär edi. Yolçı uniñ boyzini boşätidi. Qârä Ahmädi boyılib, härsilläb näfäs äldi. Tāmāyını boşälgän esä-dä, qarşilik körsätişgä urinmädi. Yolçı cerkib sorädi:

- Qız şu yerdəmi?

- Şundə,-dedi Qārā Ahmäd, bir nəfəsdən soñ,- kimiñ u, siñliñmi?

- Men u qızni sevämän,- mayrur cävâb berdi Yolçi Qārā Ahmäd yâtgän cävâb yidä kimnidir çäpänicä yâmân sökdü

- Kimni? -deb uqräydi Yolçi.

- Änäv.... bävväççäni sökämän...

- Nimägä älib qaçdiläriñ qızni? -dedi Yolçi.

- Bilmäymän. Heç. Bävväççälärdän sorä.

Yolçi Qārā Ahmädniñ üstidän tüşdü. Hälige ulâqtirgän piçâqni qoligä äldi-dä: "Tur, ämmä endi yıñ demäysän!" dedi.

Qārā Ahmäd bir qolini yergä tiräb, ähistä kötärildi, qan äräläş tüpürdi. Yolçigä qaräb yumşaq gäpirdi:

- Märd ekänsän! Qārā Ahmädni urdiñ. Yänä qandäy! Çin söz keräk. Men ädämniñ xoräzigä başimni berämän. Sen u qızni seväsänmi? Äl, ket! Heç kimniñ köz qaräsi ungä tüşgäni yoq. İşän meñgä! - sol qolini ehtiyat bilän üşlädi Qārā Ahmäd. - Qolgä şikäst berdiñ-dä. Zäräri yoq, Kir!

Yolçi çäpäniniñ etägi bilän yüzini ärtti. Piçâqqa diqqat bilän qaräb, soñrä peşkäs qılgän käbi Qārā Ahmädgä tutdi.

- Äl!...

- Qārā Ahmäd işänmägän käbi ayrıyib bir minut täräddüddä qâldi. Keyin piçâqni sekinginä äldi -dä başini quyi sâldi. Bir züm ötmäy, birdän Yolçigä qarädi. Uniñ bu qaräşidä çuqur tääccüb bilän xurmät ifädäländi, lây vâ qanlı yüzini tabässüm qâpladi: "Sän älin yigit ekänsän. Tüşündim!" -piçâqni köncigä tıqıb, üygä özi başlädi. Hävligä kirärkän qıçqırdi:

- Äpä, pänä bol!

Yolçi uniñ ärqasidän serdaräxt, lekin üy-cäyi tutdäy tökilib turgän kättä hävligä kirdi. Qārā Ahmäd hävliniñ närigi burçidä yüzini kättä româl bilän Yolçidän yaşirgän bir xätin äldigä keldi. Yolçi säbrsizlik bilän hävli ortäsidä ätrâfgä äläñläb turärkän, xätin çınqırıq tâvuş bilän birdän väysäb ketdi:

- Vây, öläy, bu nimä! Yüziñni kim paçaqladı? Çâpâniñ başdän-âyâq bälçiq. Män sängä miñ märtä dedimku yâmân yoldän qayt deb...

Qârä Ahmäd bir nimä deb ponyılladı-dä, hävliniñ çetidän yürüb bir üyçä äldi-dä toxtadı vä Yolçini imladı. Yolçı yügürüb bardı. Qârä Ahmäd kälitni berib, özi çekildi. Yolçı titrâgän qollari bilän şaşib-pişib qulfni açdı, eşikniñ ikki qanâtini ikki yâqqa qattıq itärib, üygä ätildi. Därçäsi berk bolgänidän üy içi qârânyırâq edi, heç kim körinmädi. Yolçı ümitsiz häyacánli tãvuş bilän:

- Gülnâr! -deb qıçqırdı.

Eşik açılär ekän, fälâkätmi, deb gümân qılğan vä qorquvdän näfäsi kesilib, qârânyı bürçäkkä qısilgän qızgä bu täniş vä sevimli tãvuş bir ändä häyât bayışladı. U färyäd bilän Yolçigä ätildi. Sevinçidän, häyəcändän, ayrılıq häsrätidän ulär äncä vaqtgäçä bir âyız söz söyläşgä äciz qalışdı. Gülnâr başini Yolçiniñ kökrä-gigä suqıb yrladı. Yolçı uni eşik äldigä älib bardı. Gülnâr nämli közläri bilän Yolçigä tikilib, bir nimädän hürkkän singäri, yänä ungä suquldi, soñ, erkälänib uniñ boynigä qol täşlädi. Yüräkkä srymägän häyəcänni boşätgän käbi, xorsinä-xorsinä sözlädi:

- Közlärimgä işänmäymän. Sizni köriş... Uh, ümidim üzilgän edi. Yolçı äkä, biz qayerdämiz? Nimä boldi? Änäv müttähäm kim? Negä meni bu yergä oyrläb kelädi? Heç nimä tüşünmäymän! Tüşimmi? Oñimmi? Keçäsi yâlyız otirgän edim, -yryläb gäpirä başlädi Gülnâr, -änäm bãynikidä, dädäm älläqaydä... birdän ikkitä devdäy yigit kirsä bolädimi. "Vây!" deb özimni yergä täşlädim. Bundän başqasını bilmäymän. Keyin bir vaqt huşimgä keldim. Äyzim boyıq. Qalin nãrsägä orälgänmän. İzvâşdä ketäyätgänimni payqadim. Yänä xuşsizländim. Uh... ölmäbmän, kişiniñ cãni şundäy çidämli bolär ekän! Lëkin özimni öldiriş üçün şu üydä köp urindim. Tãmâyimni boydim. Bolmädi. Başqa çârä qıdırib turgän edim, qayerdän keldiñiz, äsmändän tüşdiñizmi, Yolçı äkä? -Gülnâr sözlärkän, Yolçı uniñ yuzidän köz üzmädi. Qız cüdä äzgän, yüzi sarıyagän edi. Közläri hãryın, därmãnsiz edi. Başidän keçirgän fãce hãdisälär uniñ bütün siymäsidadä rävsän edi. Lëkin qızniñ hüsni, häsrät ätäşidä tävlänib mükämmälläşgän käbi, yänä hãm yãr-qınrâq, yänä hãm sehrlirâq bolib körindi Yolçigä. Yolçı Gülnârniñ başini siläb,

vâqeani qısqaçä äytip berdi, kättä äyb Qârä Ahmädä bolmäy, bälki başqalardä ekänini vä buniñ säbäbigä häli tüşünmägänini sözlädi. Tänti vä Sälimbâyväççälärniñ iştiräk etuvi Gülnârniñ häyrät vä yazabini aşirdi. Bütün älämzädäligi bilän ulärni qaryadi. Nägähän Yolçiniñ çäkkäsidadgi kökimtir şişni körib, közlärigä qorquv toldi.

- Bu nimä? Vây, qulâyniñiz ârquasi häm âzginä qânäbdi! - dedi Gülnâr qorqub.

- Qârä Ahmäd bilän âzginä häzilläşdik. Yürin, tezraq ketäylik, - Yolçi hävli-gä tüşdi.

- Mähsim bâru, kävuşim yoq, päränci - çäçvânim yoq. Româlim yoq. Româlsiz mäyli-yä, päränci, kävuşsiz qandâq çıqamän köçägä? -dedi Gülnâr mülâyim külib.

- E... e... - Yolçi oylâb qâldi, bundäy närsälär sirä esigä kelmägän edi, göyâ Gülnârni kiyintirib âlib qaçışgändäy. Bu närsälärni tezdä tâpib bolmägäni vä Gülnârni bu yerdä bir minut häm yâlyız qâldirişni istämägäni üçün, u Qârä Ahmädni çaqırdi. Qârä Ahmäd âyır- âyır yürüb keldi. Uniñ yüzi endi qân bilän lâydän tâzälängän bolsä-dä, cüdä xunuq edi. Peşänäsidad kättä- kiçik yurrälär, yüzläri köm-kök şiş, bir közi tamâm yumilgän edi. U uzâqrâqdä toxtâb:

- Xafa bolmân, siñlim!- dedi.

Qârä Ahmäd yaqınlâşuvi bilän özini eşik ârquasigä âlgän Gülnâr dädil qıçqırdi:

- Uyätsiz!

Qârä Ahmäd yergä qarädi. Yolçi uniñ yelkäsiga qolini qoyib, ähvâlni tüşüntirdi. U ilmä - teşik bir päräncini keltirib Yolçigä tutqazdi.

- Bolgäni şu. Buni häm âpämiz yer kökkä işänmäydi, -dedi külib Qârä Ahmäd.

- Xop, men gârâvgä pul berib ketäy.

- Yoq, bu bir tängägä qımmät, gârâvgä sirä ârzimäydi. Ämmâ keräкли närsä u, musulmâncilikniñ färzläridän biri şu başvâq-qu... Ertägä yâ öziñ keltir, yâ birâvdän berib yubâr.

- Rähmät.

Qārā Ahmād bir hücrägä kirib, uzâq vaqt yoqâldi. Eski- tüski âräsidadan bir cüft kävuş tâpib çıqıb Yolçiniñ âyâqları âräsiga taşladı. Kävuşlär quruq täräşädäy şaqıllab tüşdi yergä. Qārā Ahmād häm, Yolçı häm, hättâ eşik ârçasidä möräläb turgän Gülnâr häm bir vaqtdä beıxtiyâr külib yubârişdi. Kävuşniñ biri “zâifânä”, biri “mârdânä”, biriniñ pâşnâsi bütünläy yoq, biriniñ yüzi tæg çärmgä yâpişib ketgän. Yolçı külä-külä qolgä âldi. Bärmâqlärini tıqıb, kävuşniñ yüzini toyrilâmâqçı bolgän edi, ortâ bärmâyı teşib çıqdi... Yolçı yergä taşladı.

- Men pul beräy, şu âtrâfdän âz- mâz dürüst, âyâqqa ilinädigän bir nârsä tâpib beriñ, - Yolçı mürâcäät qıldı Qārā Ahmädgä.

- Qızıq ekänsän, âyâyıdagini yeçib berädimi, bu yerdägilär hämmäsi - gädâydan nân tiläydigän qaşşâqlär, cüftiñni qanâtiñ âstiga âlib uçä ket, lâçin! Bu yerdä turmä! - dedi -dä, Qārā Ahmād bir tãmângä çekildi.

Gülnâr “dâqı yunus” dän qâlgän kävuşni kiyib, çirik pärâncigä orälib, Yolçı bilän cönädi. Kättä köçägä çıqqaç, musulmânlärniñ yâmân fikrlärigä zâmin bermäslük üçün, Yolçı özini beş -on qadâm âldinrâq âlib yürdi. Tutqunlikdän, fälâkät çuquri yâqasidan sevikli yigit tãmânidan qutqazilgän Gülnârniñ quşdek uçgisi kelär, lekin başidan keçgän dâhşätli vâqealär ârçasidä âyâqläridä zärräçä mädâr sezmas edi. Buniñ üstigä kävuşi mânelik qılar edi. Deyärlilär här qadämdä bir pây çirik kävuş âyâqdän tüşib, lâygä bätär, qız engäşib yänä ilär, qadämini här qançä äväyläb qoysä häm, kävuşlär yurişdän boyin tâvlär edi.

Yolniñ yärmigä yetgändä, âdâmlär siyräk câyda Yolçı toxtädi. Gülnâr uniñ yänigä kelgäç, iymänib sekinginä dedi:

- Qayergä âlib bäräy sizni? Öz üyiñizgämi? Toyrisini äytäveriñ, Gülnâr, sirä tärtinmäñ.

Bu sävâlni Gülnâr häli oylämägän edi, u devârgä süyälip turib qâldi. U pärâncidä bolsä- dä, hâzirgi keçinmäläri vä häyâcânlängäni Yolçigä bilinib turdi.

- Tärtinmäñ, ıxtiyâr sizdä,- täkrârlädi Yolçı.

- Üyimgä qaytmäymän. Başqa câygä bärämiz, gäpläşämiz, - qat'iy cävâb berdi Gülnâr.

KUTSAL KAN (Parça)⁴

Yolçi, tan karanlığında Karatay'a gelip olayı anlattı. Demirci, alt dudağını ısırıp düşünmeye başladı. Ancak, bu konuda hiçbirşey söyleyemedi. "O, orayı burayı yoklayıp sırla ilgili bir ip ucu bulayım" diye bir yerlere kayboldu.

Yolçi, başını hangi taşa vuracağını, kimi suçlayacağını bilmeden epey bir zaman sokaklarda dolaştı. Mirzekerimbay'ın ona iş buyurduğunu Yarmet'ten duysa da duymamış gibi yaptı. Artık onun için herşey boş ve anlamsızdı. Bazan aklını kaybetmiş gibi sokak ortasında donakalırdı. Her geçen dakika, onun son ümit kıvılcıklarını söndürür ve yüreğini korkunç duygularla doldururdu.

Öğle vakti Karatay ile görüşme niyetiyle çay ocağına geldi. Çay ocağı kalabalıktı. Nargile dumanı, semaver buharı ve insanların gürültüleri içinde başını kaşıyarak bir kenara oturdu. O istemeze de çay ocağının çırağı çay getirdi. Kaytarmaya⁵ lüzum görmeden bir bardak doldurdu. Ama Yolçi, içmedi, başı gayri ihtiyarî aşağı eğildi. O anda birisi onun omzuna vurdu. Yolçi tembelce baktı, karşısında Çolak Kamber durmaktaydı. Onu uzun süredir görmemesine rağmen, yerinden kalkmadan soğukça selamlaştı. Kamber gülerek, güpegündüz şu gürültü içinde uyuyor musunuz yoksa? deyip oturdu. Yolçi, sesini çıkarmadan bardaktaki çayı ona uzattı. O, Kamber ile çok yakın arkadaştı. Yolçi, yazın tarlada çalışırken ikisi çabuk çabuk görüşür, sıcak sohbetler ederlerdi. Yolçi, zorla da olsa, değişmeye çalışıp, Kamber ile biraz konuşmak istedi ama, bunu yapamadı. Bütün kelimeler boş ve anlamsız geldi.

- Size ne oldu, patronlar kırdı mı? Bu gün, cuma toplantısından geliyordum. Sizi görüp sevincimden içim içime sığmadı, halinize bakın.

- Görüşmeyeli epey oldu, zorla cevap verdi Yolçi, insanın başına her şey gelirmiş.

- Doğru, fakirin başı sıkıntıdan kurtulmaz. Bayramı da yas, cuması da yas, dedi Kamber, bardağı boşaltarak. Her şeyi kafana takarsan, aklını oynatırsın. Sı-

4 Okıtuvcı basım evince Taşkent'te 1980 yılında yayımlanan Kutlug Kan baskısının 233-240 sayfalarından alınmıştır.

5 Demlenen çayı oturması için bardağa döküp tekrar demliğe dökme işi.

kıntı kötüdür, dev kadar olsan da iğneden ipliğe düşürür. Söyleyin bakalım, niye bu kadar düşüncelisiniz? Renginiz kötü, dedi ve birden gülüverdi Kamber. Onun gülüşü Yolçı'nın çok zoruna gitti. Bunu anlayan Kamber, Yolçı'ye doğru eğilerek fısıldadı:

- Derdinizin dermanı bende o, doğrulup mağrur bir şekilde sırttı.

- Ne diyorsunuz? diye şüpheyile sordu Yolçı.

- Peki siz sakladınız, ama ben saklamayacağım, Kamber tekrar eğilip, yavaşça Yarmet Ağbi'nin kızını seviyorsun, kız gece birden kayboldu ha? Bunun için üzülüyor musun?

Yolçı'nın elleri titreyip, gözleri ümitle kocaman kocaman açıldı. Bir süre konuşmadı, sırtmakta olan Kamber'in gözlerine baktı. Sonra şöyle dedi:

- Sevdiğimi biliyordunuz, kaybolduğunu nasıl?...

- Hepsinden haberim var. Çolak Kamber gibi burnu iyi koku alan biri daha var mı acaba?. Kamber, biraz durup etrafı kontrol edip, sözüne devam etti. Dün akşam bize iki tane kurnaz genç geldi. Tanıyorum onları. Patron bu gençleri misafir odasına alıp, kapıları şakır şukur kilitledi. Bir şeyler oluyor dedim. Hiç bir şey anlamamış gibi kapıda işlerimi yapmaya devam ettim. Bir az sonra gençler çıktı, sonra sarhoş Selimbayveççe de bir göründü ve kayboldu. Arkalarından gideyim dedim ama, patron anlar diye düşündüm. Gece yarısı kapı çaldı. Çikip açtım. Gelen İhtiyar arabacıymış. Bu adam çok kötüdür. Ama benimle arası iyidir. Bütün gizli işleri bu adam yapar. Ha dede kolay gelsin dedim. O "Mümkünse şimdi, yoksa yarın erkenden patronuna söyle, nazik yükünü sağ salım ulaştırdım, parayı çok versin" dedi. Ne yükü? dedim. Atını kamçılama istedi. Yaklaşıp acele etme, benden ne saklıyorsun? O gençler ve o bayveççe seninle birlikte miydi? Her şeyi biliyorum, konuş dedim. "He, çolak hemen kokusunu almışsın! Bir mahalleden bir kız kaçırdılar. Bayveççenin hizmetçisinin kızıymış... Ağzını sıkı tut" dedi yavaşça. Anladım ki Yarmet'in kızı. Öyle değil mi? Ancak, niçin kaçırdıklarını bir türlü anlayamadım. İkimizin patronumuz da çok kötü, kötü niyetle olsa gerek. İşte dostum, size haber vermeye geldim. Aradım...

Bu olay, korkunç bir rüya gibi Yolçi'nin gözünün önüne geldi. Kamber sözünü bitirir bitirmez o, sokağa fırladı. Arkasından Kamber de koştu. Yolçi'daki gazabı gören Kamber, onu تنها bir yere götürdü. İnsanların az olduğu bir yerde durup, Yolçi istediği takdirde kızı kurtarmanın mümkün olduğunu, kızın o kurnaz gençlerden birinin evinde olduğunu söyledi.

- Söyleyin nerede? Şimdi giderim, dedi Yolçi heyecanla.

- Ben kendim götürsem... Nasıl olur acaba? Düşünceye daldı Kamber.

- Olmaz Kamber Abi, dedi Yolçi kesin bir tavırla. Ahmak Tenti öğrenirse, karar. Ben giderim.

Kamber mahallenin adını söyleyip, oradaki dar sokakları, çıkmaz sokakları ve kapıları en ince ayrıntısına kadar anlattı, tırnağıyla duvara çizip gösterdi: "Yolunuzu şaşırırsanız, bir çocuktan Kare Ahmed'in evi nerede diye sorun"

- Kesin orada mı? dedi Yolçi titreyip.

- Bence, kesinlikle orada olmalı.

Yolçi, uzun adımlar atarak gitti, biraz ilerledikten sonra arkasından Kamber bağırdı:

- Buraya gelin!

- Ne var yine? Şüpheyle sordu, Yolçi.

- Bıçak var mı? Her ihtimale karşı. Yolçi'nin kulağına fısıldadı Kamber.

Annem bıçak takmayı öğretmedi, Kamber abi diye gururla cevap verdi Yolçi. Kamber bozuldu, ama Yolçi'yi bıçak almaya zorlayamadı, hayretle omuz silkti.

Yarım saatden daha uzun bir süre yürüyüp, gösterilen mahalleye ulaştı. Burası şehrin dışında, şehir ile köy arasında çok تنها bir yerdi. Orada burada bir kapı görünüyordu ama aç perişan sokak köpekleri sürtmekteydi. Yolçi Kamber'in anlattığı işaretleri tek tek gözden geçirip, sol taraftaki çıkmaz sokağa girdi. Sokağın iki tarafında çatlak patlak çamur duvar ve sokağın başında küçük bir kapı vardı. Yolçi, kapıyı itekledi, arkadan zincirliydi. Burada bir az düşünüp, duvarları gözden geçirdikten sonra yavaşça kapıyı çaldı. Kapı açılıp zenci gibi

bir genç çıktı, vücudu kapıyı kapattı. O, şişman ve büyük kafalıydı, kaşları kendi eniğinin kuyruğu gibi uzundu, yüzünde ve alnında bıçak izleri açıkça görünüyordu. İri gözlerinde insanı kötü etkileyen acayip sırlı bir ışık yanıyordu. O, sinirle baktı:

- Ne aramıştınız? dedi.

- Kenara çekil, içeri gireceğim!

Gencin gözleri sinirle parladı, pıh pıh edip nefes aldı.

- Sürüyü kaybeden buzağı gibi, bulduğun kapıya girecek misin? Sen kimsin?

- Kare Ahmed kim? -dedi Yolçi gence yaklaşıp.

- Benim, dedi ve parmağıyla eşiği işaret ederek konuşmasına devam etti. İşte burada insanın başı ezilir, kardeş. Evime niye giriyorsun, burası babanın evi mi?

Gülнар'ın burada olduğuna Yolçi iyice inandı. Bu gence laf anlatmanın fayda etmeyeceğini anladı ve onun yakasına asılıp sıkı bir sallamayla çamur duvara vurdu. O anda Yolçi'nin göğsüne ağır ve okkalı bir yumruk indi. Yolçi de Kare Ahmed'in suratına, göğsüne ve karnına taş gibi yumruklar indirmeye başladı. Seyircisiz, aracısız, zorlu ve amansız yumruklaşma... İki taraf da "ah uh" ve benzeri anlamsız seslerden başka birşey söylemedi. İkisinin de gözlerinde vahşi gazap parladı. Boyun damarları urgan gibi çıkmış, bilekleri demire dönmüştü. Nihayet, Yolçi de Kare Ahmed de yumrukla birbirlerini yenemeyeceklerine inanmış olmalı ki, hareketlerini değiştirdiler. Kucaklayıp çekiştiler, birbirlerini yıkmaya çalıştılar, Yolçi bir kafa vurarak Kare Ahmed'i kendinden uzaklaştırdı, bir eliyle Kare Ahmed'in boynunun üst tarafından basdı, ikinci eliyle Kare Ahmed'in kolunu arkaya büktü ve bütün gücüyle ve ağırlığıyla onu yere bastı. Kare Ahmed yarı yuvarlanarak, altında kalan kolunu çıkardı. Onun elinde bıçak parladı. Yolçi el çabukluğuyla elini sıkıca tutup bükerek yere çivilemiş gibi yaptı. Bıçak elinden düştü, Yolçi bıçağı alarak uzağa attı. Bütün vücuduyla Kare Ahmed'i ezip, bir eliyle boğazını boğdu, sinirden dişlerini gıcırdatarak: "İmdat diye bağır utanmazsan!" dedi.

Kare Ahmed'in yüzüne kanla karışık çamur bulaşmıştı. Şişen iki gözü çamur ve kan arasından güçsüz bir şekilde parlıyordu. Yolçi, onun boğazını bıraktı. Kare Ahmed, boğularak güçlkle nefes aldı. Boğazı bırakılsa da karşılık vermeye çalışmadı. Yolçi imalı bir şekilde sordu:

- Kız burada mı?

- Burda, dedi Kare Ahmed nefes aldıktan sonra, kimin, kız kardeşin mi?

- Ben o kızı seviyorum, diye gururla cevap verdi, Yolçi. Kare Ahmed birilerine serserice küfür etti.

- Kime? diye homurdandı Yolçi.

- O bayveççeye sövüyorum.

- Niye kaçırdınız kızı? dedi Yolçi.

- Bilmiyorum hiç, Bayveççelerden sor.

Yolçi Kare Ahmed'in üstünden indi. Biraz önce attığı bıçağı eline aldı ve: "kalk, ama artık sesini çıkarma" dedi. Kare Ahmed, elini yere direyip, yavaşça kalktı, kanla karışık tükürdü. Yolçi'ye bakıp yumuşak bir şekilde konuştu:

- Mertmişsin! Kare Ahmed'i yendin. Sana başka ne lazım. Ben sözünün erine başımı veririm. Sen bu kızı seviyorsan al, git Hiç kimsenin eli değmedi ona. İnan bana, sol elini ihtiyatle tuttu Kare Ahmed. Elimi yaraladın da, önemi yok. Gir!

Yolçi çapamının eteğiyle yüzünü sildi. Bıçağı dikkatle baktı ve ona doğru tuttu:

- Al!

Kare Ahmed, inanmamış gibi şaşkın bir şekilde bir dakika tereddüt içinde kaldı. Sonra bıçağı yavaşça alıp başını eğdi. Hemen Yolçi'ye baktı. Onun bu bakışlarında şaşkınlık ve saygı ifadesi vardı. Çamurlu ve kanlı yüzünü tebessüm kapladı: "Sen altın gibi delikanlısın, anladım!" Bıçağı çizmesine koyup, eve doğru yürüdü. Avluya girerken bağırdı: "Abla, çekil!"

Yolçi onun arkasından ağaçlık ama oldukça fakir bir avluya girdi. Kare Ahmed, avlunun diğer köşesinde büyük eşarpla yüzünü örten bir kadının önüne gel-

di. Yolçi, avlunun ortasında sabırsızlıkla etrafı kolaçan ederken, kadın çığlığa benzer bir sesle bağırıverdi:

- Vay, ben ölüyüm bu da nesi? Yüzünü kim parçaladı? Çapanın baştan ayağa çamur, ben sana bin defa dedim ya kötü yoldan dön diye.

Kare Ahmed, homurdanarak avlunun kenarından yürüyüp bir kulubenin önünde durdu ve Yolçi'ye işaret etti. Yolçi koşarak yaklaştı. Kare Amed anahtarını verip kendisi bir kenara çekildi. Yolçi titreyen elleriyle kilidi açtı, kapının iki kanadını iki tarafa sert bir şekilde itip içeri atıldı. Pencereleleri kapalı olduğu için odanın içi karanlıktı. Hiçkimse görünmüyordu. Yolçi, ümitsiz ve heyecanlı bir sesle:

- Gülnar! diye bağırdı.

Kapı açıldığında kötü bir şey mi var? diye şüphelenen, korkudan nefesi kesilip, karanlık köşeye sıkışan kıza, bu tanıdık ve hoş ses, bir anda hayat bahşetti. O, sevinç çığlıklarıyla Yolçi'nin kucığına kendini attı. Sevinçten, heyecandan ve ayrılık derdinden onlar bir çift söz söylemeye bile acizdiler. Gülnar, Yolçinin bağrına sokulup ağladı. Yolçi, onu kapının önüne götürdü. Gülnar, nemli gözlerle Yolçi'ye bakıp, bir şeyden ürkmüş gibi tekrar ona sokuldu. Sonra nazlanarak, elini onun boynuna attı. Yüreğine sığmayan heyecanını boşaltmış gibi içini çeke çeke konuştu:

- Gözlerime inanmıyorum. Sizi görmek üfff, ümidimi kesmiştim. Yolçi ağbi, biz neredeyiz? Ne oldu? O namussuz kim? Neden beni kaçırıp buraya getirdi? Hiçbir şey anlamadım! Rüya mı? Gerçek mi? Akşam evde yalnız başıma otuyordum, anlatmaya başladı Gülnar, annem ağanın evinde, babam kim bilir nerede. Birden iki tane dev gibi genç içeri giriverdi. "Vay" diyerek kendimi yere attım. Bundan başkasını hatırlamıyorum. Sonra bir an kendime geldim, ağzım bağlı, kalın bir şeye sarılmışım, at arabasında gitmekte olduğumu anladım. Tekrar kendimden geçmişim. Uff... ölmemişim, insan canı ne kadar sağlamış. Kendimi öldürmek için çok uğraştım. Kendimi boğmaya çalıştım. Olmadı. Başka bir çare arıyorken, siz geliverdiniz. Nasıl geldiniz? Gökten mi indiniz Yolçi ağbi? Gülnar konuşurken, Yolçi ondan gözünü almadı. Kız çok zayıflamıştı, benzi solmuştu, gözlerinin ferisi kalmamıştı. Başından geçen bütün feci olaylar

yüzünden anlaşılıyordu. Ancak, kızın güzelliği ayrılık ateşinde yanıp olgunlaşmış gibi daha da parlak ve çekici göründü Yolçi'ye. Yolçi, Gülnar'ın başını okşayıp olanları kısaca anlattı. Suçun büyüğünün Kare Ahmed'de değil, başkalarında olduğunu ama bunun sebebini anlayamadığını söyledi. Tenti ve Selimbayveççelerin bu olaya karışmaları, Gülnar'ın daha beter sinirini bozdu. Bütün sıkıntısıyla onlara beddua etti. Aniden Yolçi'nin şakağındaki morumsu şişi görüp gözleri korkuyla açıldı.

- Bu ne? Eyvah! Kulağınızın arkası da azıcık kanamış, dedi Gülnar korkarak.

- Kare Ahmed ile biraz şakalaştık. Hadi çabuk gidelim dedi ve Yolçi avluya çıktı.

- Mesim var ama lastiğim yok, peçem meçem ve baş örtüm yok. Baş örtüsüz olur ama peçe ve lastik olmadan nasıl sokağa çıkarım? dedi Gülnar mülayim bir şekilde gülümseyerek.

- Eee... Yolçi düşünceye daldı. Sanki Gülnar'ı giyindirip kaçırmışlar gibi. Bu tür şeyler hiç aklına gelmemişti. Bu şeyleri çabuk bulmak mümkün olmadığından ve Gülnar'ı bir dakika bile yalnız bırakmayı istemediğinden Yolçi, Kare Ahmed'i çağırdı. Kare Ahmed yavaş yavaş yürüyerek geldi. Onun yüzü yeni kan ve çamurdan temizlenmiş olsa da çok çirkindi. Alnında büyüklü küçüklü şişler vardı. Yüzü mosmor şişmiş, tek gözü tamamen kapanmıştı.

- Üzülmeyin bacım dedi.

Kare Ahmed'in yaklaşmasıyla kendini kapı arkasına alan Gülnar, cesaretle bağırdı:

- Utanmaz!

Kare Ahmed yere baktı. Yolçi Onun omzuna elini koyup durumu anlattı. O, delik deşik bir peçeyi getirip Yolçi'ye uzattı.

- Olanı bu. Bunu da ablamız yere göğe koyamaz, dedi Kare Ahmed gülererek.

- Peki öyleyse ben para vereyim yerine.

- Olmaz, bu beş kuruş etmez, para vermeyi değmez. Ama gerekli şey, bu Müslümanlığın farzlarından biri. Yarın ya kendin getir ya da biriyle gönder.

- Teşekkürler.

Kare Ahmed bir odaya girip uzun süre gelmedi. Eski püskü arasından bir çift lastik bulup Yolçı'nın ayakları arasına attı. Lastikler kuru kereste gibi ses çıkarp düştü yere. Kare Ahmed de Yolçı de hatta kapının arkasından bakmakta olan Gülnar da gayri ihtiyarî gülüverdiler. Lastiklerden biri kadın biri erkek lastiğiydi. Birinin topuğu yoktu, diğerinin yarımdaydı. Birinin yüzünün yarısını fare kemirmişti, diğerinin yüzü tabanına yapışmıştı. Yolçı, güle güle eline aldı. Parmaklarını sokup lastiğin yüzünü düzeltmek istedi ama orta parmağı lastiği delip dışarı çıktı. Yolçı yere attı.

- Ben para vereyim, buralardan biraz daha iyi, ayağa giyilebilecek bir şey bulun, dedi Yolçı Kare Ahmed'e.

- Çok ilginçsin, insanlar ayağındakini mi verecek? Burdakilerin hepsi dilenciden ekmek dilenecek kadar fukaralar. Çiftini kanadının altına alıp uçup git şahin! Burada durma dedi ve Kare Ahmed bir kenara çekildi.

Gülnar, Nuh nebiden kalma lastiği giyip, çürümüş peçeye sarınıp Yolçı ile yola çıktı. Büyük sokağa çıkınca Müslümanların yanlış anlamamaları için Yolçı beş on adım önden yürüdü. Esirlikten ve felaketin eşiğinden sevgilisi tarafından kurtarılan Gülnar, kuş gibi uçmak isterdi ama başından geçen dehşetli olaylar yüzünden ayaklarında hiç güç hissetmezdi. Bunun üstüne bir de lastiği engel olurdu. Hemen hemen her adımda çürük tek lastik ayaktan çıkıp çamura batar, kız eğilip tekrar ayağına geçirirdi. Adımını ne kadar dikkatle atsa da lastikler gitmek istemezdi.

Yolun yarısına geldiklerinde insanların az olduğu yerde Yolçı durdu. Gülnar yanına geldiğinde çekinerek yavaşça sordu:

- Nereye götüreyim sizi? Kendi evinize mi? Doğrusunu söyleyin Gülnar, hiç çekinmeyin.

Bunu Gülnar henüz düşünmemişti. O, duvara dayanıp kaldı. O, peçeli olsa da o anki düşüncelerini ve heyecanlandığını Yolçı anladı.

- Çekinmeyin, karar sizin, diye tekrarladı Yolçı.

- Evime dönmeyeceğim, başka bir yere gidip konuşalım, diye kesin cevap verdi Gülnar.

ŞEVKET RAHMAN (1950-1996)

Şevket Rahman, 12 Eylül 1950 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Oş şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası memur olan Şevket Rahman, 1966 yılında Oş şehrinde ortaokulu bitirdikten sonra inşaatlarda çeşitli işlerde çalışmıştır. Yazarlığa ve yaratıcılığa olan isteği onu basım evine getirmiştir. Daha sonra il gazetelerinde çalışan Rahman, Moskova'ya gidip, 1973 yılında Maksim Gorki Adındaki Edebiyat Enstitüsü'nü bitirmiştir. İl gazetelerinde çalıştığı yıllarda yazdığı şiirlerini, bu gazetelerde yayımlayan Şevket Rahman'ın ilk şiir kitabı 1978 yılında *Renkli Lehzeler* (Renkli Anlar) adıyla yayımlanmıştır. Şairin bu kitabını, *Yürek Kurreleri* (Yürek Çeperleri) (1981), *Açık Künler* (Açık Günler) (1983), *Gülleyatgen Taş* (Çiçek Açan Taş) (1984), *Uygak Tagler* (Uyanık Dağlar) (1986), *Hulva* (Hulva) (1988) adlı kitapları izlemiştir.

Tercüman olarak da yaratıcılığını kullanan Şevket Rahman, Batı Avrupa edebiyatından özellikle İspanyol şairlerinden Huan Ramon Himenes, Rafael Alberti ve Federiko Garsiya Lorca'nın şiirlerini Özbek Türkçesine tercüme etmiştir. 1979 yılında Rusçadan tercüme edip *Lorke Seylenme* (Lorca'dan Seçmeler) adıyla kitap yayımlayan Şevket Rahman, İspanyolcadan Lorca'nın eserlerini tercüme ederek 1989 yılında tekrar *Lorke Seylenme* adıyla yayımlamıştır.

Ağır bir hastalığa yakalanan Şevket Rahman, 1996 yılında vefat etti. Onun şahsına ve eserlerine olan ilgi şimdi de çok fazladır. Şairi sevenler 1997 yılında, *Şevket Rahman, Seylenme* (Şevket Rahman'dan Seçmeler) adıyla 383 sayfalık kitap yayımladılar.

Şevket Rahman, çağdaş Özbek edebiyatında lirik ve felsefi şiir sahasında güçlü bir akımı oluşturan şairlerin dikkati çeken bir temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır. Onun şiirlerinde başka şairlerde görülmeyen bir ruh, farklı bir lirizm ve orijinal bir bakış açısı göze çarpar. Şiirlerinde verilen benzetmeler, mecazlar ve vurgular, insan ruhunu en ince derinliklerine kadar okuyucunun gözü önüne serer. Şevket Rahman'ın şiirlerinde ideolojik mesajlara yer verilmemiştir. İnsan yüreğinin basit duyguları, arzu ve umutları, beklentileri, mutluluğu yakalama arzusu, sıkıntıları, inançları ve ikilemleri, aşk duyguları, insanın doğadan ve çevreden etkilenmeleri, Şevket Rahman'ın şiirlerinin temel konularıdır.

Sosyal sipariş, belirli günler ve olayların etkisiyle değil, yüreğinin sesiyle şiir yazan Şevket Rahman'ın şiirlerini konu bakımından sınıflandırmak oldukça güçtür. Yukarıda verilen kitapta Şevket Rahman'ın şiirlerinin “İlk şe’rlerden”, “Fesiller”, “Yol Menzereleri”, “Musevvirane”, “Mücahidane”, “Söz”, “Gülleyatgen Taş”, “Sen’et”, “Visalsiz Işk”, “Rivayetler”, “Kap -kare Çeçekler” ve “Eng Ahırgi Şe’rlerden” gibi başlıklar altında verilmesi, bu güçlüğü açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şevket Rahman'ı etkileyen en güçlü duygu, hürriyet duygusudur. Hayatının büyük bir kısmını totaliter rejim şartlarında geçiren şair, *Azadlik Koşığı* (Hürriyet Şarkısı) adlı şiirinde bu konuyu iyi bir şekilde işlemiştir. Yaratıcılığının ilk dönemlerinde ele aldığı bu temayı daha sonraları çeşitli şekillerde tekrar değerlendirmeyi uygun bulmuştur. *Azadlik* (Hürriyet) adlı şiirinde bu duyguyu dağatırmanan hayvanların hareketiyle ifade eden Şevket Rahman, *Şahruh Mirze Subbeti* (Şahruh Mirza'nın Sohbeti) ve *Kenglik Sagınçı* (Genişlik Özlemi) gibi şiirlerinde hürriyet duygusunu şahıs erkinliğine bağlar.

İkinci Dünya Savaşı, dağılan Sovyetler Birliği halklarının özellikle Özbek halkının yüreğinde derin izler bırakan olaylardan biridir. Şevket Rahman, bu savaştan beş yıl sonra dünyaya gelmesine rağmen savaşın etkisini bütün hayatı boyunca hissetmiştir. *Uruş Sureti* (Savaş Resmi), *Eski Ceng Meydani* (Eski Savaş Meydanı) ve *Cengde Ölgen Emes* (Savaşta Ölmedi) adlı şiirleri yazan Şevket Rahman, *Açık Kalgen Kızler* (Açık Kalan Gözler) adlı şiirinde bu konuyu, “ölen kişinin gözlerini kapatma” geleneğine bağlayıp oldukça etkili bir şekilde ifade eder ve Avrupa ve Alman topraklarının Asya'lı askerlerin cesetleriyle, gözleri açık gömülen naşlarla dolup taşıdığını dile getirir. Şevket Rahman'ın bu tür şiirlerini okurken, bizde hayat muammalarını savaş yoluyla halletmeyi alışkanlık haline getiren siyasetçilere ve askerlerin bu emellerini gerçekleştirmek için hizmet eden askerlere nefret uyanır.

Şevket Rahman'ın ilgisini çeken konulardan biri de tarih konusudur. *Mina-rei Kelan*, *Tarhi An* (Büyük Tarih), *Efsanedeki İbni Sina Heykeli* (Efsanedeki İbni Sina Heykeli) gibi şiirlerinde bu temayı ele alan Şevket Rahman, Baburiyeler adlı şiirinde konuya ilginç bir şekilde yaklaşmıştır. Tarihte iki nehir arasında

adaletin yerleşmemesi sebebiyle pek çok zeki adamın yabancı ülkelere gitmeye mecbur olduğunu hatırlatan şair, bu gün onların neslinin dönüş manzaralarını canlandırıp, çağdaşlarına şöyle seslenmiştir:

Haq - âdâlet diliñizdâdir,	Hak, adalet gönlünüzdedir,
ävâylâñ, heç zâvâl yetmâsin,	Sakin yok olmasın,
ulâr kelâr...	Geliyor... onlar...
taýın mâziygâ	Yine maziye,
yârim yoldân qaytib ketmâsin.	Yarı yoldan dönüp gitmesin.

Şevket Rahman, şiirlerinde sevgi ve sevgiyle ilgili duygu ve heyecanları doğal, içten ve etkileyici bir şekilde işlemiştir. Bu konu, *Muhebbet* (Muhabbet), *Işk* (Aşk), *Visalsiz Işk* (Visalsiz Aşk) ve *Visal* (Visal) gibi direkt sevgiye yönelik şiirlerinden başka günlük olaylar, insanlar ve ilişkiler ile ilgili şiirlerinde de yansımıştır. Mecazî sevginin esiri olan şair, hayal kurmayı, arzulamayı ve gelecek hakkında düşünmeyi sever. *Arzu Tesbehi* (Arzu Tesbihi), *Hayal* (Hayal), *Erman* (Ukde), *Şebi Hayal* (Hayal Gecesi), *Arzuga Eyb Yok* (Arzu Suçsuzdur), *Keyfiyet Menzeresi* (Haleti Ruhiye Manzaraları) adlı şiirlerini okurken gözümüzün önünde âşık, hayalperest ve arzularla dolu bir tip canlanır.

Şiirlerinde sevgi, arzu ve umutlar ve tatlı hayalleri samimî bir şekilde terennüm eden Şevket Rahman, iki yüzlülük, iftiracılık ve fitnecilik gibi nahoş şeyleri de dile getirmekten kendini alamamıştır. *Buqalumun Bilen Uçreşuv* (Bukalemunla Karşılaşma) adlı şiirinde iki yüzlüyü tanımakta hiç zorlanmadığını, *Bir Hain Hususide* (Bir Hain Hakkında) adlı şiirinde bu tip insanları boğmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Şairin *Tuhmet* (İftira), *Fitneçi Husude* (Fitneci Hakkında) adlı şiirlerinde de şairin sert tavrı göze çarpar.

Köyde doğup, çocukluk ve gençlik yıllarını köyde doğanın kucığında geçiren Şevket Rahman, bütün yaratıcılığı boyunca doğa konusunu elden bırakmamıştır. İlk şiirlerinde bu konuyu ele alan, en son yazdığı şiirinde *Yeşil baglerge* (Yeşil Bahçelere), *Karli taglerge* (Karlı dağlara) gitmeyi arzulayan Rahman, bu konuda, *Menzere* (Manzara), *Umman* (Umman), *Derya* (Nehir), *Baglerde* (Bahçelerde), *Ormande* (Ormanda), *Küzgi Yer Körinişi* (Güzde Yer Manzarası), *Tut-*

zar *Hatireleri* (Dutluk Hatıraları), *Sülayman Tağı Etegide Oylegenlerim* (Süleyman Dağı Eteğinde Düşündüklerim), *Amuderya Kurgakları* (Amuderya Yakaları), *Tebiet* (Tabiat), *Dengiz Bilen Uçreşuv* (Denizle buluşma) gibi şiirleri yazmıştır.

Şevket Rahman'dan seçtiğimiz şiirlerin, bu yetenekli şair hakkında bir fikir vereceğini umuyoruz.

Ázâdlik Qoşı

*Bu qoşıq ácâyib qoşıqdir,
sözlâri küydirâr tâmâqni,
ölimni nâzârgâ ilmâysân,
sezmayân sürgünü qamâqni.*

*Şâldirâq kişânlâr hükmiğâ
âçinmây berârsân yaşliğıñ.
Yüzlâriñ burışmâs âgriqdân,
fârâgat bagışlâr açliğıñ.*

*Küylâsâñ, çekinâr râzâlât,
çekinâr kâdârlâ, nâlâlâr.
unçâlık qorqınçli emâsdir
köksiñdâ ezilgân lâlâlâr...*

Muhâbbât

*Muhâbbât -çirâyli kâpâlâk,
qorqamân şorlikni tutgâni.
Kâpâlâk quvgânim yâdimdâ,
yâdimdâ yoq ämmâ yetgânim.*

Hürriyet Şarkısı

Harika bir şarkıdır bu şarkı,
Her sözü yakar boğazı,
Umruna almazsın ölümü,
Önemsemezsin sürgünü hapsi.

Şakırdayan zincirin emrine
Üzülmeden verirsin gençliğini.
Buruşmaz yüzün acıdan,
Ferahat bahşeder açlığını.

Şarkı söylersen, çekilir rezalet,
Çekilir keder ve naleler.
Çok da korkunç değildir,
Göğsünde ezilen lâleler...

Muhabbet

Güzel bir kelebektir muhabbet,
Korkarım zavallıyı tutmaya,
Kelebek kovaladığım aklımda,
Aklımda yok tuttuğum ama.

Yürəgim rāncigān bālādāy
nā ermāk, tāskingā kōnādi.
Muhābbāt -çirāyli kăpālāk,
hāli hām güllārgā qonādi.

Ārtidān hāllāslāb çăpāmān,
xıçâlāt bolāmān gorlikdān-
qançālik yügürmäy, bāribir
ārquadā qâlārdim şorlikdān.

Båburiylār

İkki dāryā ārālıgıdā
haq-ādālāt tăpmādi qarār-
bāri ketdi
yurtni sâgıñib,
gurbātlārdā yıglāgāni zār.
Tāñri bünyād etgāndān buyān
qançā ālçāq,
qançā yātlārgā
quçāq āçgān yurt tārlik qıldı
qançā ādil,
fāzil zātlārgā.
Kimni äytāy,
kimni eslätāy,
sānāy qaysi ulug nāmlārni,
qay iqlimdān kōrsätāy bügün
ul zātlārni yutgān kāmlārni.

Yüreğim incinen çocuk gibi
Ne avuntu, ne teselli dinler.
Güzel bir kelebektir muhabbet,
Çiçeklere konar hâlâ.

Koşarım büyük adımla ardından
Utanırim beceriksizliğimden
Ne kadar koşarsam koşayım
Arkada kalırdım zavallıdan.

Baburlular

İki nehir aralığında
Yerleşmeyince hak, adalet
Gitti hepsi
Yurdu özleyerek,
Ağlamak için gurbet ellerde.
Tanrı yarattığından beri
Pek çok alçağa,
Pek çok yabancıya
Kucak açan yurt, geldi dar
Pek çok âdil,
Fazıl şahıslara.
Kimleri söyleyeyim,
Kimleri hatırlatayım,
Sayayım hangi ulu adları,
Hangi ülkeden göstereyim bu gün
O şahısları yutan ağızları.

Mâziy tolgän muñli sädâgä,
 bir sädâki,
 ulugvâr, käbir,
 sährälärdä ädäşib ketgän
 kärvânlärniñ sädâsi käbi.
 Mänä bügün
 mâziy qa'ridän
 öz yurtidän äyirilgän, sayır-
 büyük zâtlär sirli hadikdä
 kelâyâtgändäy bolär birmä-bir.
 Ulär kelär...
 Nahât eşitgän,
 nahât, ulär bolgän xabärdär
 ikki däryâ äräliyädä
 haq- ädälät tâpdi deb qarâr.
 Birädärlär,
 boliñ ehtiyât,
 birädärlär,
 yollärgä bâqıñ-
 täñri käbi keksä âçundä
 siz üçinçi däryädäy âqıñ,
 Haq- ädälät diliñizdädür,
 äväyläñ, heç zävâl yetmäsin,
 ulär kelär...
 taşın mâziygä
 yärim yoldän qaytib ketmäsin.

Mazi dolu üzüntülü sedayla,
 Bir seda ki,
 Muhteşem, yüce,
 Sahralarda yolunu şaşırın
 Kervanların sedası gibi.
 İşte bu gün
 Mazinin derinliklerinden
 Kendi yurdundan ayrılan, yetim
 Büyük şahıslar esrarlı endişeyle
 Geliyormuş gibi bir bir.
 Geliyor... onlar
 Galiba duymuş,
 Galiba haberdar olmuş onlar
 İki nehir aralığında
 Hak, adalet yerleşti diye.
 Arkadaşlar,
 Dikkatli olun.
 Arkadaşlar,
 Yollara bakın
 Tanrı gibi eski acunda
 Siz üçüncü nehir olup akın,
 Hak, adalet gönlünüzdedir,
 Sakın yok olmasın,
 Geliyor... onlar
 Yine maziye
 Yarı yoldan dönüp gitmesin.

Baxt Sözi

*Baxtiyärmän degän birginä sözni
äytiş üçün keräk qançä küç-çidäm,
gärçi baxt sözlärniñ eñ yâqımlığı,
gärçi tursä hämki tilniñ uçidä.
Ägır bätmäsmikin
bu söz kimgädır,
tegib ketmäsmikin âh-vâhlârigä,
qandâq bârdâş berib yaşäymän keyin
baxtsiz kimsälärniñ nigâhlârigä.
Ävvälä bu sözni özgälär äytsin,
äytsinlär közlâri sevinçgä tolib,
elniñ baxti üçün ümrini tikkän
şâirlär äytmäsın birinçi bolib.
Bu sözni bir ümr äytmäy yaşädım,
här şâdlik kelgändä yürdim sekinrâq.
yam sözün elimdän ävvälrâq äytdim,
baxt sözün äytämän,
eldän keyinrâq.*

Äçiq Qâlgän Közlär

*Äskärlär yıqıldı-
közlâri açiq,
yoq edi közlârin yapädigän qol,
ne tuprâq,
ne fursat qoli yapâlmäs,
yapâlmäs hättâki bâsib ötgän yol.
Şorlik Äsiyädän Ävrupâ boyläb
Älmän yerlârigä tutaşgän yollär,*

Baht Sözü

Sadece bahtiyarım ben demek için
Ne kadar çok güç ve cesaret gerek,
Kulağa en hoş gelen baht sözü,
Her ne kadar dilin ucunda dursa da.
Dokunmaz mı
Bu söz birilerine?
Ters gelmez mi onun ahlalarına?
Nasıl dayanırım sonra?
Bahtsız kişilerin bakışlarına.
Söylesin bu sözü başkaları,
Söylesin içi sevinçle dolarak,
Yurdun bahtı için ömrünü veren
Şairler söylemesin ilk olarak.
Bu sözü söylemedim ömrüm boyunca,
Yürüdüm yavaş her mutluluğumda.
Gam sözünü herkesten önce söyledim,
Baht sözünü söylerim
Herkestan sonra.

Açık Kalan Gözler

Askerler düştü
Gözleri açık,
Yoktu bu gözleri kapatacak bir el,
Kapatabilir ne toprak,
Ne o anın eli,
Kapatamaz hatta yürüdüğü yol.
Zavallı Asya'dan Avrupa'ya doğru
Alman yerlerine ulaşan yollar,

soñsiz tepäliklär,
qârâ ormânlär
äbädiy açılğan közlärgä tolgän.
Mäysädäy gürkiräb ösär nigâhlär,
maşaqat-lä yârib yerniñ qatini,
şämâldä tebrâñib,
uzätär göyâ
Ävlädläriniñ hâr bir hâräkätini.
Giyâhlär kirmäsmi tüşläriñizgä,
bezâvtä qılmäsmi közlär ävâzi?!
müthiş bir suvrätidir aççıq Ävrupâ-
tirik nigâhlärniñ büyük mäsârî.
Tävânlärim qaşşär
bâsgändäy göyâ
milyon äskärlärniñ açığı közlärin,
cäsädim körädi ägärdä yâtsäm,
şe'r yâzgän çâgımdä
körär qollärim.
Ädäşär ölgänlär körmäydi deyä
insânlık nâmini sâtib yürgänlär,
işrätni süygänlär,
uçqur vaqtdän
qorqâq közlärini yumib turgänlär.
Yulduzsız äsmändäy bu çuqur közlär,
söngän yulduzlärdäy sân- sanâğı yoq.
Tâpilmäs,
tâpilmäs äbädüläbäd
bu açığı közlärni yâpädigän qol.

Sonsuz tepeler,
Kara ormanlar
Ebedî açılan gözlerle dolu
Çim gibi çabucak büyür bakışlar,
Meşakkatle yarıp yerin katını,
Rüzgarla sallanıp,
Ulaştırır sanki
Kuşakların her bir hareketini.
Otlar girmez mi rüyalarınıza?
Rahatsız etmez mi gözlerin sesi?
Korkunç bir resimdir acı Avrupa
Diri bakışların büyük mezarı.
Tabanlarım sızlar
Basmışım gibi
Milyonlarca askerin açık gözlerine,
Yatsaydım görürdüm cesedim,
Şiir yazarken
Görür ellerim.
Yanılır! ölümler görmez diye,
İnsanlık adına çıkar sağlayanlar,
Eğlenceyi sevenler,
Çabuk geçen zamandan
Korkak gözünü alıp kaçanlar.
Yıldızsız gök yüzü gibi bu derin gözler,
Sönmüş yıldızlar gibi haddi hesabı yok.
Bulunmaz,
Bulunmaz ebediyen
Bu açık gözleri kapatacak eller.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulla Kadiriy Kiçik Eserler*, Taşkent, 1969.
- Abdulla Kadiriy, *Ötgen Künler- Mehrabden Çeyan*, Taşkent, 1992.
- Abdullayeva, M., “Aybekning Edebiyatşunaslik Fealiyeti”, *Özbek Tili ve Edebiyatı*, Sayı:1, 1975, s. 74-77.
- “Atakli Özbek Sovet Edibi Aybek”, *Özbek Tili ve Edebiyat Meseleleri*, Sayı: 1, 1960, s. 3-9.
- Aybek, *Nevaiy*, Taşkent, 1954.
- _____, *Ulug Yol*, Taşkent, 1967.
- _____, *Kutlug Kan*, Taşkent, 1980.
- _____, *Sazim*, Taşkent, 1980.
- _____, *Balelik Hatirelerim*, Taşkent, 1995.
- Kocaoğlu, T., “Çağdaş Özbek Şiiri”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 1, Bahar 1996, s. 3 - 53.
- Kuçkartayev, İ., “Özbek Tarihi Romancılığı”, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Sayı: 4, 1994, s. 83-88.
- Mirvaliyev, S., *Özbek Edibleri*, Taşkent, 1993.
- Musa Taşmuhammedoğlu Aybek, Şe’rler*, Taşkent, 1975.
- Nezerov, B., “Aybek Estetik Kardeşlerinin Şekillenişige Dair”, *Özbek Tili ve Edebiyatı*, Sayı: 2, 1971, s. 11-16.
- Özbek Sovet Edebiyatı Tarihi*, Taşkent, 1990.
- Şevket Rahman, *Seylenme*, Şark Neşriyatı, Taşkent, 1997.
- Vladimirova, N., “Aybekning Tercimanlik Manerasi Hususide”, *Özbek Tili ve Edebiyatı*, Sayı: 4, 1978, s. 30-34.